

Eugeni Xammar

**(A cura de Carles Badia,
Xavier Pla i Jordi Planas)**

L'Ametlla del Vallès: naixença i creixença d'un poble d'estiueig

Monografia

Vista panoràmica de l'Ametlla del Vallès l'any 1965. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

INTRODUCCIÓ

per Carles Badia, Xavier Pla i Jordi Planas

Eugeni Xammar és una de les figures més fasci-nants i més desconegudes de la història de la cultura catalana del segle XX. Veritable llegenda del periodisme català, reconegut polemista literari, traductor de tres llengües diferents en organismes internacionals, diplomàtic esporàdic de la primera postguerra europea, activista polític sota les dictadures de Primo de Rivera i de Franco, és segur que cap d'aquests qualificatius no arribaria a esgotar les múltiples facetes de la personalitat d'un home d'acció, més que de pensament, que va optar sobretot per construir-se una vida, per viure el present des preocupant-se tant del passat com del futur, i d'un escriptor sense obra que no va arribar a sentir mai veritablement la necessitat de publicar llibres.

Xammar és, per dir-ho així, un perfecte home del seu temps, un testimoni privilegiat dels grans esdeveniments polítics de la història europea del segle XX, un catalanista radical que no podia entendre l'arrelament al país sense una sòlida perspectiva europea. Solitari irreductible, independent i anti-

convencional, dotat d'un esperit crític fora del corrent, exhibia sempre un temperament inconformista i irònic; no hi ha dubte que Xammar era un home que tenia moltes coses a dir sobre el món en què vivia i que, a més, sovint les sabia dir de manera divertida.

Eugeni Xammar quan fou comissari de la secció espanyola de la Fira de Leipzig, 1932. (Fotografia: ANC, fons Eugeni Xammar)

Eugeni Xammar l'any 1908. (Fotografia: ANC, fons Eugeni Xammar)

Encara que va saber mantenir al llarg de la seva vida un tarannà independent i una coherència insubornables, Xammar s'ha d'incloure dins d'una generació d'escriptors sorgits immediatament després de l'etapa que es coneix amb l'etiqueta *reductora* de Noucentisme. Aquests escriptors, molt preocupats per l'estat de la llengua i la literatura catalanes, van trobar en el periodisme, i sobretot en les correspon-salies a l'estranger, la plataforma ideal per combinar ofici i aprenentatge, anàlisi política i pràctica estilística, catalanisme i cosmopolitisme. Tant per raons biogràfiques com professionals, doncs, Xammar s'ha de situar al costat d'alguns grans escriptors i periodistes més joves que ell, com ara Joan Crexells, Josep M. de Sagarra o Josep Pla, que, per necessitats estretament lligades amb el periodisme o bé també per motius relacionats amb la primera diplomàcia europea, es van trobar repartits durant els anys vint i trenta entre França, Alemanya i Anglaterra i van acabar constituint la veta més important de la renovació de la prosa catalana contemporània.

Des dels seus inicis com a corresponsal de premsa (per a *La Publicidad*, al front, durant la Primera Guerra Mundial, i, a partir de 1922, a Berlín com a enviat especial: primer, de *La Veu de Catalunya* i, després, de *La Publicitat*), Xammar ja va destacar tant per la seva sorprenent capacitat d'anàlisi com pel seu estil transparent, impetuós i enginyós, i també per l'originalitat dels seus punts de vista a l'hora d'explicar la realitat. Bon lector de Dante, Montaigne, Goethe, Baroja, Azorín i, sobretot, del seu company d'escola Josep Carner; pel que fa a les preferències literàries de Xammar, cal destacar especialment el seu rebuig dels tòpics i de tota mena d'idees rebudes, la seva lluita contra la pedanteria literària i el preciosisme estilístic, i la predilecció per la frase clara, precisa i natural. La passió documentalista de la seva època, la demanda de veritat dels lectors, feia aparèixer en les pàgines de la premsa europea un tipus de periodisme renovat que va trasbalsar definitivament les divisions entre gèneres literaris. Els reportatges de Xammar solien ser escrits en primera persona, comproment-hi per tant el narrador, que ho presentava tot com a real; en destaca per sobre de tot l'experiència viscuda i la seva habilitat narrativa a l'hora de presentar reflexió i anècdota.

El seu amic Josep Pla ja va fer, l'any 1925, la predicció que, com a escriptor, «en Xammar morirà inèdit». Això no devia preocupar excessivament Eugeni Xammar, que, en una carta, amb el seu humor característic, li responia: «M'ha neguitejat una mica la predicció sense atenuants que feu justa, temo, de que moriré inèdit. Em limito a demanar i desitjar que sigui com més tard millor» (*Cartes a Josep Pla*, Quaderns Crema, Barcelona, 2000, pàg. 136 i 176). Fou així, efectivament: el seu únic llibre, les memòries que va dictar al seu amic Josep Badia sota el títol de *Seixanta anys d'anar pel món*, fou publicat pòstumament l'any 1974. L'hivern de 1972 ja estava escrit, però ell mateix afirmava que «no sé si veurà mai la llum, car segons el parer de certs editors es tracta d'un llibre censurable». Un any després, escrivia el següent a Josep Fornas, propietari de l'Editorial Pòrtic:

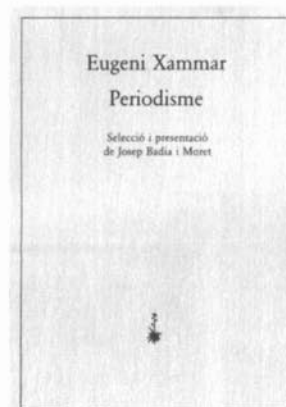
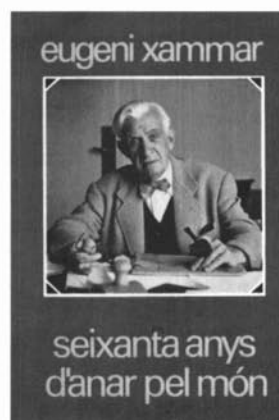
«Tal com tothom pot veure sense fer grans esforços, i vostè i jo vam estar tot seguit d'acord, el llibre planteja un problema polític, és a dir de relacions amb la censura oficial i eventualment amb totes aquelles persones que, pels passatges més contundents, es puguin

considerar injuriades o víctimes d'un greuge. Repeteixo el que li vaig dir. Sobre aquest punt polític el crèdit que jo li faig a vostè és il·limitat. És per altra banda el crèdit que dec a un home del patriotisme del qual en puc dubtar tan poc com del meu mateix. Vostè podrà sumprimir o rectificar tot allò que no li sembli.» (ANC, Fons Xammar, doc. 9.30).

El llibre de memòries fou publicat finalment per Pòrtic l'any 1974 (i reeditat per Quaderns Crema el 1991), quan Eugeni Xammar ja havia mort. Uns anys després, Josep Badia va editar a Quaderns Crema una selecció dels seus articles periodístics (*Periodisme*, 1989) i, més recentment, la mateixa editorial ha publicat una selecció de les seves cròniques de l'Alemanya dels anys vint (*L'ou de la serp*, 1998) i les seves cartes a Josep Pla (*Cartes a Josep Pla*, 2000).

L'escrit que presentem en aquesta ocasió és un dels darrers textos inèdits que s'han conservat d'Eugeni Xammar. Amb el seu estil característic, hi descriu l'evolució del poble de l'Ametlla del Vallès —el seu poble, tal com diu ell en el mateix text— al llarg d'aquest segle; un petit poble rural que al llarg dels anys es va transformant en una vila d'estiu i de segones residències. L'interès d'aquest escrit és doble: d'una banda, perquè és d'un dels grans escriptors catalans d'aquest segle; però, més enllà de l'aspecte literari, perquè hi trobem, des del particular punt de vista de Xammar, un testimoni privilegiat d'aquesta transformació paradigmàtica (quants altres poblets del Vallès i d'altres comarques veïnes de Barcelona no han viscut durant aquest segle un canvi semblant!) del poble de l'Ametlla.

Les memòries d'Eugeni Xammar (Pòrtic, 1974) i una primera selecció dels seus articles periodístics editada per Josep Badia (Quaderns Crema, 1989).

Per aquesta raó, si tenim en compte que es publica gairebé trenta anys després d'haver estat escrit, ha calgut introduir-hi algunes anotacions de caràcter explicatiu. I, encara que hem partit del màxim respecte i fidelitat al text original de Xammar, s'ha hagut de normalitzar i modernitzar l'ortografia, també s'han regularitzat algunes vacil·lacions evidents i només alguna vegada s'ha regularitzat la puntuació i l'ús de majúscules i minúscules. De tota manera, com que no es tracta pas d'un text literari, ni tampoc d'un escrit perfectament acabat i coherent, ens ha semblat millor respectar sempre la llengua que hi usa l'autor, tant des del punt de vista lèxic com morfològic i sintàctic, ja que així es manté una expressivitat lingüística i una espontaneïtat estilística que és segur que seran apreciades pels lectors. En aquest aspecte ens atenem a les recomanacions que el mateix Xammar feia al seu editor en la carta esmentada:

«La segona observació que he qualificat de "tècnica" és menys important i més delicada. Fa fonamentalment referència al que en podríem dir la qualitat de la meua llengua d'escriptor, i quan escric en català, de la qualitat del meu català. Jo sóc un home que he viscut tota la meua vida fora de Catalunya. Quan me'n vaig anar de casa definitivament, de les "normes" d'en Fabra ningú no en parlava [...] Això vol dir que jo tinc un domini molt relatiu de les que en podríem dir normes ortogràfiques i prosòdiques del català modern. [...] No li amago que el terme "corrector d'estil" m'espervera una mica per no dir de bon tros [...]»

Abans d'endinsar-nos en l'escrit de Xammar, potser que diguem alguna cosa de la seva relació amb el poble de l'Ametlla. Eugeni Xammar fou el darrer descendent d'una antiga nissaga de propietaris de l'Ametlla del Vallès. El mas Xammar de Dalt, establert probablement en el segle XII —explica Josep Badia—, fou inicialment un mas petit que de generació en generació augmentà les seves propietats fins a arribar a posseir un gran patrimoni i es convertí, durant molt temps, en la tercera casa pairal de l'Ametlla, després del mas Plantada i del mas Draper. El banc de can Xammar—ens recorda Eugeni Xammar—era el tercer de l'església parroquial:

«El primer lloc l'ocupava el banc de can Plantada, i entre aquest i el nostre hi havia el banc de can Draper. Amb les tombes particulars, situades davant mateix de l'església—a la qual s'entrava travessant el cementiri—, passava el mateix; una, la del mig, era la de can Plantada; la de la dreta era la de can Draper; la de l'esquerra era la de can Xammar...» (Seixanta anys d'anar pel món, Ed. Pòrtic, Barcelona, 1974, pàg. 22).

Aquest fet ja indica que, des de molt enrere, eren les tres famílies més importants de l'Ametlla i aquesta preeminència es va mantenir fins a les acaballes del segle XIX. Raimonda de Xammar, que era usufructuària del mas Xammar de Dalt des de la mort de Genís Xammar, va morir l'any 1900 i la finca va passar a mans de la seva filla política, Josefa Puigventós, mare d'Eugeni Xammar, que havia quedat

Can Draper de l'Ametlla.
(Fotografia: Ricart, arxiu Josep Badia)

Batent a l'era sota la plaça Vella, any 1929. Al fons, can Bachs i ca l'Apotecari, encara amb les voltes. (Fotografia: Arxiu municipal de l'Ametlla del Vallès)

vídua quatre anys abans. Fou aleshores quan Eugeni Xammar, que havia nascut a Barcelona l'any 1888, va anar a viure a l'Ametlla:

«Quan un segle va acabar—recorda ell mateix a les seves memòries—i en va començar un altre, nosaltres, la meva mare, el meu germà Josep Maria i la meva àvia Antònia feia set mesos que vivíem a l'Ametlla del Vallès, a can Xammar, una casa que havia estat rica—seixanta quarteres de terra de conreu, uns quants centenars d'oliveres i quatre-centes quarteres de bosc (vinyes en gran part abans de la fil-loxera) de la qual jo era l'hereu» (pàg. 24).

En aquell moment la finca havia perdut molt valor: la plaga de la fil-loxera havia anorreat les vinyes, que constituïen un dels conreus més lucratius, els preus agrícoles eren baixos i sembla que la finca, que era explotada en règim de masoveria, estava mal administrada. Per augmentar els ingressos, la seva mare havia anat tallant bosc, fent carbó d'alzina i venent la fusta dels pins; però aviat la situació patrimonial va esdevenir insostenible. L'estada d'Eugeni Xammar a l'Ametlla durà uns dos anys: poc abans d'acabar l'any 1901 la seva mare li va preguntar si voldria quedar-se a viure a l'Ametlla tota la vida per tractar de tornar a alçar la casa, però ja en aquella curta edat ell no sentia cap vocació de terratinent:

«Sense una ombra de vacil·lació—ho recordo perfectament—li vaig contestar que no, que la perspectiva de fer de pagès, o d'amo de casa de pagès, tant se val, a l'Ametlla, tota la vida, no m'abellia ni poc ni molt» (pàg. 38).

Pocs dies després, el dia que Eugeni complia catorze anys, la seva mare li comunicà que acabarien de passar l'hivern a l'Ametlla i que començaria a treballar a Barcelona, a la casa Sucesores de B. Brutau, una de les «cases més fortes» de la indústria cotonera que hi havia aleshores a Catalunya. Quatre anys més tard, la seva mare va malvendre el mas Xammar de Dalt a un altre industrial cotoner, Joan Millet, germà del director de l'Orfeó Català, Lluís Millet. El nou propietari encarregà a l'arquitecte Manuel J. Raspall que fes una remodelació de la masia (que, segons Xammar, la va deixar convertida en «una immensa mona de Pasqua incomestible») i, des d'aleshores, fou coneguda com can Millet. Poc temps després, l'any 1912, Joan Millet va haver de vendre la finca a Joaquim Sindreu; però, després de la Guerra Civil, el seu fill, Fèlix Millet, la recomprà a la família Sindreu.

Eugeni Xammar va treballar a la casa Brutau durant cinc anys i l'any 1909, pocs dies després de la Setmana Tràgica, marxà cap a França i començà la vida

Vista del poble de l'Ametlla, amb can Xammar de Dalt a primer terme. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

de rodamón que el portà a viure a París, Londres, Buenos Aires, Ginebra, Berlín, Nova York i Washington, entre d'altres ciutats, dedicat al periodisme i a la diplomàcia. No va tornar a viure a Catalunya fins seixanta anys després. L'any 1932 va comprar una casa a l'Ametlla, el petit mas de can Feliu, amb quatre quarteres de terra, i començà a fer-hi algunes petites estades. Cap al final dels anys vint, en unes cartes al seu amic Josep Pla, ja havia manifestat el seu neguit per tornar a Catalunya i la seva intenció de comprar una finca a l'Ametlla:

L'any 1932 Xammar va comprar el petit mas de can Feliu de l'Ametlla. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

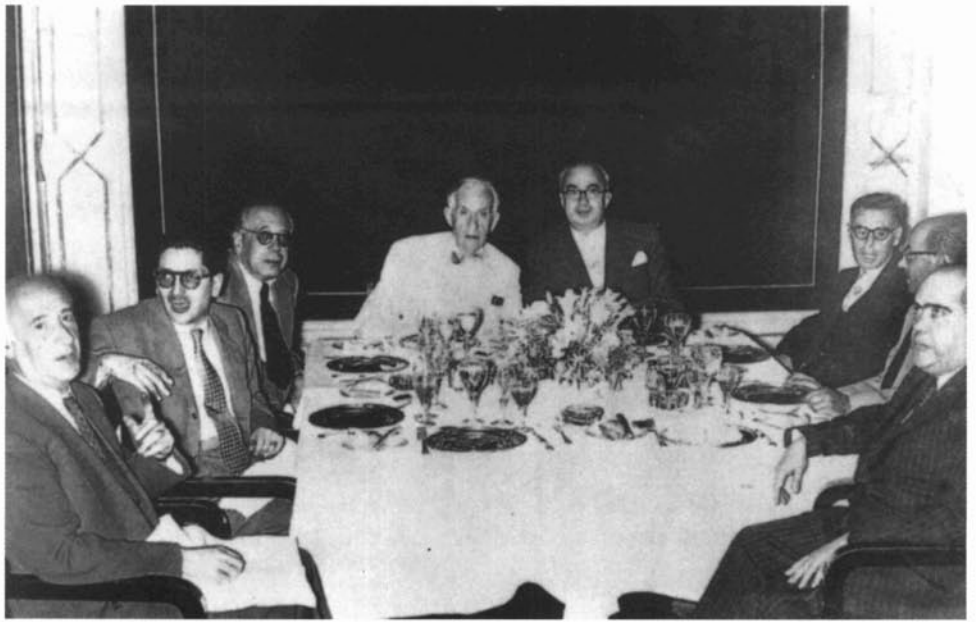
«Per tancats que semblin els camins, jo tinc l'impressió que d'aquí tres anys a tot estirar les coses hauran canviat i ens podrem tornar a trobar a Catalunya. Jo aquest any penso estalviar 12.000 marcs per dedicar-los a comprar terres a l'Ametlla" "[...] us vull fer la confiança de que començo a enyorar-me. L'any que ve vull tornar a Catalunya sigui com sigui pagant la quinta prèviament, és clar i, si pogués quedar-m'hi, m'hi quedaria [...]» (Cartes a Josep Pla, pàg. 150-151 i 155).

L'arribada de la República i el restabliment de la Generalitat devien provocar, en l'esperit de Xammar, el sentiment de perdre's un dels grans moments de l'evolució política i social de Catalunya. La major part dels seus amics de joventut van entrar de ple en el joc polític i ell mateix, en una de les seves estades a Catalunya, l'any 1936, va participar en la campanya electoral del Front d'Esquerres. Fou aleshores quan es materialitzà la seva intenció de convertir-se de nou en propietari a l'Ametlla:

«Amb l'arribada de la República —explica Xammar en les seves memòries— va coincidir un fet insòlit a la meua vida privada: guanyar més diners que no gastava. Aquest desequilibri del pressupost —desequilibri en el bon sentit de la paraula— em va permetre una fantasia en la possibilitat de la qual jo mai no havia cregut. Per la modesta quantitat de 16.000 pessetes vaig tornar a ésser, després d'un eclipsi d'un quart de segle, propietari de casa i terres a l'Ametlla del Vallès. Per la quantitat pagada és evident que ni la casa ni les terres no podien ésser gran cosa. No ho eren, en efecte. Les terres no arribaven a tres quarteres i el masover —perquè hi havia un masover— treballava de manobre els dies feiners i feia de pagès el diumenge; altrament, s'hauria mort de gana. La casa dels masovers era sòrdida i la part de l'edifici reservada per als amos i senyors de la finca era tan sòrdida com la casa dels masovers. Un detall? De l'entrada de la casa als dormitoris del primer pis s'hi pujava per una escala feta amb caixes d'ampolles de xampany falcades per mètodes rudimentaris. Però tot això era poca cosa al costat de tornar a ésser propietari a l'Ametlla del Vallès i veí del poble amb dret a pagar contribució (poca) i amb dret de vot quan venien les eleccions» (pàg. 366-367).

La Guerra Civil espanyola va marcar un claríssim abans i després de la trajectòria vital i professional de Xammar. L'esclat de la guerra l'ensopegà a Berlín i, com a conseqüència del seu desenllaç, l'abocaria a un llarg exili forçat fins a 1950:

Xammar a Mèxic l'any 1955 en un sopar de catalans. D'esquerra a dreta: O. Duran, Víctor Alba, Joan Tomàs, E. Xammar, Dalmau Costa, Vicenç Riera Llorca, Tísner i Josep Quero. (Fotografia: ANC, fons Eugeni Xammar)

«abans de la guerra civil espanyola—ens diu Xammar—, i durant la guerra, jo havia viscut trenta anys absent d'Espanya. Un cop acabada la guerra, el que fins llavors havia estat absència es va convertir en una veritable separació» (pàg. 556).

L'octubre de 1940 un jutge de Barcelona havia ordenat la «confiscación de todos los bienes y el extrañamiento perpetuo del territorio nacional del señor Eugenio Xammar». Prohibides les aspiracions diplomàtiques, tallades les possibilitats professionals del periodisme de corresponsalia, el final de la guerra va comportar-li un lent procés d'emmudiment públic. En els primers moments de l'exili, Xammar, que durant anys va passar importants dificultats econòmiques, va continuar participant en tota mena de projectes polítics i també editorials, però ni la seva posició ideològica ni tampoc el seu caràcter, a estones més que colèric, no devien facilitar les seves relacions amb els intel·lectuals exiliats. Per aquesta raó, les intervencions públiques de Xammar a partir d'aquells anys, fora d'alguna publicació escadussera en revistes de l'exili, van ser raríssimes. No va ser fins als primers temps de la dècada dels cinquanta, quan Xammar va viure a Washington, que va aconseguir establir-se professionalment com a traductor al castellà i corrector d'estil de diverses publicacions oficials de les Nacions Unides.

Però, als Estats Units, i després a Ginebra, Xammar no hi vivia com un exiliat polític sinó com un alt funcionari d'organismes internacionals que viatjava per tot el món. Feia ben poc que acabava de recuperar la finca de l'Ametlla. Va ser gràcies a una gestió de Fèlix Millet, que era el nou propietari de

la casa pairal dels Xammar, i, des d'aleshores, hi va començar a fer breus estades. En la seva primera tornada a la casa, veritable eix de la vida de l'incansable rodamón, Xammar va quedar profundament emocionat: el corral tornava a ser ple de vida; els arbres, que havia plantat abans de la guerra, no tan sols havien arrelat sinó que eren ja immensos; els veïns havien tornat, i el fill del masover ja era un pagès adult. Més enllà de qualsevol vel·leïtat romàntica, sembla que Xammar en va extreure una indubtable lliçó moral: el cicle de la natura, indiferent a les contingències de la política, als vaivens de les ideologies i de les tragèdies històriques, no havia canviat. El ritme solemne de les estacions no s'havia aturat mai, la vida s'havia imposat a la mort. El retorn al país i l'observació de la transformació política, social i lingüística que el franquisme havia imposat a Catalunya devien afavorir el seu pragmatisme.

A partir de 1960 la vida de Xammar transcorre a l'Ametlla, a Granollers (fent estades a la Fonda Europa de la família Parellada, amb la qual mantenia una gran amistat) i a Ginebra, d'on anava i venia amb una certa regularitat per atendre la seva feina de «funcionari temporal» de la UNESCO. Encara s'hi ha d'afegir l'Hostal de la Gavina de s'Agaró, propietat de la família Ensesa, que havia conegut a l'època de Berlín. L'any 1969 va morir a l'Ametlla la seva primera muller, Amanda Fürstenwerth, amb qui s'havia casat a Berlín l'any 1922. L'any següent, quan tenia vuitanta-dos anys, es tornà a casar a la parròquia de Llerona amb Francine Mesne, a qui havia conegut vint-i-cinc anys abans.

La primera esposa de Xammar, Amanda Fürstenwerth, envoltada d'alguns veïns de l'Ametlla, l'any 1932. Entre ells, Claudi Draper i el seu nebot Daniel. (Fotografia: arxiu J. Badia)

Eugeni Xammar amb Josep Badia a l'Ametlla, l'any 1971. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

Corria l'any 1971 quan, ja malalt i gairebé invàlid, va accedir a la proposta del seu amic Josep Badia per escriure les seves memòries: Josep Badia l'anava a veure a diari i tenien una conversa, i amb l'únic recurs de la memòria (i d'un micròfon i una gravadora), va fer possible la realitat d'aquest llibre, l'únic d'un home que s'havia passat la vida escrivint. Durant aquests darrers anys, a la seva casa de l'Ametlla del Vallès, Xammar també va rebre al-

guns dels seus companys de generació com Jaume Miravittles o Avel·lí Artís-Gener, que s'hi acostaven per reconèixer el seu mestratge professional i l'exemple de la seva independència ideològica. Entre aquelles visites destaca sobretot la de Montserrat Roig, que li va dedicar una llarga entrevista en la qual qualificava el senyor Eugeni Xammar de gran «llop sentimental i escèptic».

4. 1. 61

Estimats Josep i Mercè,

Com que l'any comença, t'entenc a una targa il·lustrada de Ginebra. La vostra carta em va donar una gran alegria, i la raó del meu llarg silenci, ja la t'he explicada. La meua dona ja es fora fa uns quants dies i naturalment, segons una vella costum seva, molt anterior a la seva, enfermatat, no dona senyals de vida, de manera que no se si encara es a Alemanya, o a Perpinyà, o a l'Ametlla. Apareix molt a Josep que tant bon punt fassi la seva aparició a parat vaig ésser a Catalunya del 15 de desembre fins al 10 de febrer i malgrat les nevades, i les tripulacions, conserros de l'hivern abuelatota un excel·lent record. Al costat d'aquella Ginebra, la d'ací ja f'acé. Recordo també quina fou la vostra actitud durant aquells dies difícils, i espero que un dia o altre, tot s'arreglarà. Entre vosaltres dos i jo mai més no he estat desanfet, per fortuna.

Un any més, i no p'ere prometedes al que comença. Però em pens que m' sostenen senyors i així, us ho desitjo, com a tots els vostres i a mi mateixa. Una abraçada per a tots dos,

Eugeni

L'Ametlla em pot quate mots. Però potser preferirà passar els mesos d'hivern a Perpinyà; es el que jo faria si fos ella. Per la meua banda, p'erto a Ginebra i de moment la feina no em manca, però t'he l'esperança de que durant l'any em quedaran un parell de mesos lliures, per a dedicar-los a les famoses memòries (d'amores avans, de veure, després potser no, ho seran tant). Solen avisats ja no cal dir-ho de la meua presència a Catalunya, però no p'ere preclure, per ara, el moment.

Fa un hivern rufol, no massa fred per ara, però molt plujós. L'any

L'any senyals de vida, encara que ho hi hoga envolat a can Felix. L'abraça sempre la meua

Postal de Xammar a Josep i Mercè Badia des de Ginebra, a l'inici de l'any 1961. (Font: ANC, fons Eugeni Xammar)

Seient de primer rengle

Naixença i creixença d'un centre d'estiueig

I

Si la meua mare visqués—tindria 112 anys—el senyor Esteve Bassols, Director General de Promoció del Turisme, no hauria permès que el fessin saltar del Ministeri per la finestra abans de condecorar a la senyora Josefa Puigventós, vídua de Xammar, amb la Medalla del Mérito Turístico en su categoría de Plata. Precursora a l'Ametlla del Vallès de la forma més primitiva de turisme—l'estiueig a fora de les famílies riques de Barcelona—la meua mare tenia perfecte dret a la medalla. Vostès mateixos se'n podran fer càrrec.

Pel gener de l'any 1900, la meua mare, barcelonina fràgil, va veure com sobtadament li queia a sobre una casa de pagès, la masia i les terres conegudes com de can Xammar a l'Ametlla del Vallès. Una casa, fora poble, molt gran i terra, molta terra que no valia gran cosa. Davant d'una impecuniositat alarmant, la meua mare, amb prou feines arribada de Barcelona, carregada d'una família relativament nombrosa—la seva pròpia mare, una germana seva, un fill de vuit anys i un altre de dotze, el gran, l'hereu, que era jo—, no sabia ben bé a quin sant encomanar-se. Tampoc és ara el moment d'escatir de quin sant li va venir la inspiració salvadora, la que en podríem dir inspiració turística. El fet és que la meua mare va demostrar un instint precursor indiscutible. Les terres de can Xammar donaven poc i portades per un masover més aviat lladre, encara donaven menys. Però la casa era espaiosa i sòlidament construïda. Sobraven dormitoris, sobraven menjadors; de sales i alcoves n'hi havia per donar i per vendre. I qui diu donar o vendre, diu llogar. El mèrit de la meua mare fou aquest. Donar-se compte de que disposava d'un espai inútil que el podia llogar a gent més o menys rica de Barcelona,

desitjosa de passar l'estiu a fora en un indret poc freqüentat, amb aires sanitosos i boscúries a l'abast de la mà.

Per mitjà de les seves relacions barcelonines, la meua mare va trobar dues famílies disposades a pagar, amb trenta duros cada mes, la comoditat d'hostatjar-se a can Xammar. Eren les famílies Fabrès-Ferrer i Co de Triola. La primera composta de la senyora Joaquina Ferrer, vídua de Fabrès, persona molt rica, presidenta de les Conferències de Sant Vicenç de Paül del districte IV de Barcelona, la seva germana Lola, soltera, molt distingida, i el seu germà Lluís Ferrer, Diputat Provincial Liberal per Sant Andreu de Palomar, advocat i un dels "tresillistes" més competents del Cercle del Liceu.

La família Co de Triola vivia a la Plaça de Sant Jaume. El senyor Co era un home de negocis, carlí. La seva senyora era molt agradable i tenien dos fills: un noi, Josep Maria,¹ que fou sempre més amic meu i va acabar de redactor de La Veu de Catalunya, i una noia, Mercè, que amb el temps es va casar, va tenir fills i va ésser feliç.

Mentrestant, els nostres cosins de can Xammar de Baix, que el poble no sé per quin motiu anomenava can Magí, la casa dels quals, vertaderament senyorívola, era encara més gran que la nostra,² van tenir la mateixa idea i van allotjar aquell estiu a la família d'un metge homeòpata barceloní, el doctor Grifols, que va acabar fent-se a l'Ametlla una torre i va donar la primera empenta a una florent indústria de la construcció.

La llista dels primers estiuejants barcelonins a l'Ametlla no seria completa sense els noms de la família Ribas del

1 Josep Maria Co i de Triola (1884-1965) fou periodista esportiu. Redactor de La Veu de Catalunya i també de D'Ací i d'Allà, fou l'iniciador dels esports d'hivern i un dels promotors del Xalet de la Molina, dels Minyons de Muntanya i de l'Aeroclub de Catalunya.

2 El Mas Xammar de Baix es constituïa a partir d'una segregació de la casa pairal, el Mas Xammar de Dalt, però la seva importància anà en augment i va arribar a superar el Mas Xammar de Dalt, fet que era evident en el segle XVII, quan es construïa la gran casa senyorial que encara avui es conserva. També és conegut com el Mas Magí, perquè un dels hereus d'aquella època es deia Magí Xammar (Josep Badia, L'Ametlla del Vallès. Notes històriques, L'Ametlla del Vallès, 1978, pàg. 76-78). A mitjan segle XIX, quan n'era el propietari, Josep Xammar, que fou alcalde de l'Ametlla l'any 1864, encara comptava amb una cinquantena d'hectàrees de terra, però la seva importància va anar minvant i l'any 1925, la seva darrera descendent, Dolors de Xammar i Gili, la va haver de vendre a l'Obra Social de Nostra Senyora de la Visitació, una institució de beneficència que la destinà a acollir noies necessitades de repòs o convalescents d'alguna malaltia.

Can Xammar de Baix, convertit en Casal de la Nostra Sra. de la Visitació. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

senyor Miquel i de la família Nordbeck, un negociant que era cònsol honorari de Suècia a Barcelona i tenia llogada, als límits orientals de l'Ametlla, tocant a Rosanes, una casa gran i vermella, amb un gran castanyer al davant, que en deien a can Rectoret i era propietat del senyor Miquel.³

De la família Ribas, propietària d'una casa gran, vermella, ben situada al capdavall del poble a mà esquerra, abans de començar la baixada de Ca la Rosària, no se'n pot dir gran cosa. Els homes de la família eren més aviat grisos i les noies, més aviat lletges. Vivien una mica al marge de la comunitat.

El senyor Miquel, en canvi, i la seva família eren el centre mateix de la comunitat. El senyor Miquel tenia una filla única, alta i rossa (no sabia dir si naturalment o artificial) anomenada Isabel i casada amb un mestre d'obres anomenat Ramírez, home ric, trempat, groller, tresillista, xerraire, propietari a Montmeló d'una gran finca que en deien la torre Pardalera.⁴ Els Ramírez eren parents llunyans de can Inglada i venien sovint a l'Ametlla. El matrimoni tenia tres fills: un noi i dues noies. El noi, Joan (Juanito) era petit, les dues noies, Isabel (Isabelita) i Mercè (Mercedes) eren més espigades. Isabelita va ésser el meu primer amor no correspost.

Era blanca, tirant a rossa, i una mica guenya. Mercedes era la noia gran, ben plantada, d'un gran atractiu i d'una mal dissimulada sensualitat (en el bon sentit de la paraula).

Baixant pel carrer gran a mà esquerra, quasi davant de can Inglada i al costat de can Prat, mestre de cases, el senyor Miquel s'havia construït una fins a cert punt luxosa residència, l'única "casa de senyors" de l'Ametlla, separada de can Ribas per un pany de paret i una portalada amb pas de carruatges, que donava accés a un porxo i un estable. Home sense ocupacions i sense preocupacions, el senyor Miquel (Miquel de cognom) tenia una distracció i una dèria: la hipofília. Al porxo de la seva quadra, el senyor Miquel hi tenia una luxosa tartana, un xarret de quatre places i una sumptuosa jardineria que, tirada per dos cavalls, només servia en ocasions senyalades: anar a la Festa Major de la Garriga, per exemple. La tartana era un vehicle utilitari; la jardineria i el xarret eren signes externs de riquesa. A la quadra, ben cuidats i ben peixats, hi vivien dos cavalls rossos, de bona mena, un dels quals servia al senyor Miquel de cavall de sella. Al senyor Miquel li agradava anar a cavall, quan la resta dels senyors de l'Ametlla anava a peu.

Les arribades eqüestres del senyor Miquel al Prat de can Draper, a la Mina de can Carbonell o a la Font de can Plantada mentre grups d'estiuejants i personalitats locals distingides bevien aigua amb anissos per fer-se passar la set, eren molt celebrades. El senyor Miquel recollia l'admiració general, girava cua i tornava a casa content i satisfet.

II

Després de l'impuls inicial donat per la meua mare l'any 1902, el grup de les famílies estiuejants a l'Ametlla era cada estiu més nombrós. Seria injust no recordar el senyor Casals, un dels primers "forasters", ebenista de Barcelona que tenia una casa llogada al carrer del Mig tocant a can Carbonell i una filla única, Ana (Anita),

3 Magnus Nordbeck, cònsol d'Espanya a Estocolm, estava casat amb una barcelonina. En les cartes a Josep Pla, el qual el va tractar amb certa assiduitat a Suècia, Xammar l'anomena «antic colonitzador de l'Ametlla del Vallès» (Eugeni Xammar, *Cartes a Josep Pla*, a cura de Xavier Pla, Quaderns Crema, Barcelona, 2000, pàg. 146 i 155). Rosanes, antic castell fortificat, fou la més important de les cases de la Garriga durant l'edat mitjana. El seu llinatge es remunta almenys al segle X i s'extingí a finals del segle XVI (Josep Mauri i Serra, *Història de la Garriga*, Barcelona, 1949, vol. I, pàg. 51-54). La finca de Rosanes, que a mitjan segle XIX comptava amb unes 70 hectàrees de terra (una vintena de les quals, a l'Ametlla) passà als Masdovelles, antecessors del Marquès d'Alfarràs, que en fou el propietari fins que en els anys trenta del segle XX fou venuda a l'industrial barceloní Josep Sala i Ardiz.

4 La Torre Pardalera, una de les millors finques de Montmeló, era propietat dels Ramírez que l'adquiriren quan fou desamortitzada a la segona meitat del segle XIX. Joan Ramírez i Miquel (amic de la infantesa d'Eugeni Xammar i fill del mestre d'obres Joan Ramírez i Carcereny, mort l'any 1913 i al qual es refereix en el text) va vendre la finca l'any 1940, així com també la casa que tenien al carrer Major de l'Ametlla, coneguda després de la Guerra com can Garcia.

una mica rodanxona, però molt trempada, més aviat maca i sempre de bon humor. Els Carbonell, parents nostres, pertanyien a la que en podríem dir aristocràcia local i la seva casa, amb tres arcs que donaven un cert caràcter a l'única plaça del poble, la Plaça Major, era sobretot coneguda com a ca l'Apotecari per la professió de l'avi de la família, en Joan Carbonell i Xammar, degà dels farmacèutics de la "província" de Barcelona que, ja molt vell però encara valent, despatxava les receptes a una fosca oficina instal·lada sota les voltes de la casa pairal.

L'avi Carbonell no anava a missa, era anticlerical i estava subscript al diari republicà El Diluvio que, quan feia bo, llegia escandalosament assegut a la porta de la farmàcia. La figura de l'apotecari ateu era universalment respectada. El seu fill i la seva nora Isabel Viver (de can Inglada) es feien en un pla d'igualtat amb tots els forasters, mentre el vell apotecari, taciturn i sorrut, no es tractava amb ningú. La lectura d'El Diluvio satisfieia totes les seves necessitats espirituals.

No eren els Carbonell la única família ametllatana que es barrejava amb la "colònia" de forasters. N'hi havia d'altres. Els amos de can Viver,⁵ per exemple, dues noies casades amb dos barcelonins: els germans Joaquim i Pelegrí Casades i Gramatxes. En Pelegrí Casades i Gramatxes,⁶ col·laborador freqüent de La Renaixensa, on feia la crònica dels moviments nacionalistes estrangers, era al mateix temps primer passant del gran notari barceloní Guillem A. Tell, Mestre en Gai Saber i descendent llunyà, asseguraven alguns, de l'alliberador de Suïssa.⁷ Però aquest punt mai no ha estat posat en clar.

Vista general de l'Ametlla, 1920. (Fotografia: Roisin, arxiu Josep Badia)

Una altra família de "forasters honoraris" era la dels amos de can Coromines. El senyor Simon (Coromines), modestament afincat al Maresme i al Vallès, passava els hiverns a Vilassar de Mar i els estius a l'Ametlla.⁸ El senyor Simon tenia una muller insignificant, un noi encara petit anomenat Andreu (Andresito) i quatre filles que feien tronar i ploure. La Paquita, maca i amb un temperament de terratrèmol, la Teresita més aviat lletgeta, la Rosita i la Júlia, totes dues molt maques i molt elegants. La Rosita va acabar malament: es va casar amb un tinent de carrabiners.

Eren també acceptats per la "colònia" el metge senyor Bassa⁹ i el secretari don Ramon Arcos. El senyor Bassa, barbata negra, era un bon cavaller i feia a cavall totes les visites fora poble i pels pobles veïns, car el seu renom era considerable. Don Ramon Arcos era un castellà casat amb una senyora "redicha" que parlava com una cotorra.

5 Els masos Viver i Arenys de l'Ametlla foren heretats cap al final del segle XIX per Concepció i Antònia Viver, les quals es van casar amb els germans Casades.

6 Pelegrí Casades i Gramatxes (1855-1947) fou arqueòleg i historiador. Fou membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1879) i després del Centre Excursionista de Catalunya, del qual fou president perpetu de la secció d'arqueologia i història. Va dirigir la Revista de la Associació Artístico-Arqueològica Barcelonesa (1892-1917) i va fer més de tres-centes conferències sobre temes d'art i d'arqueologia. També fou mantenidor dels Jocs Florals (1897), secretari de l'Ateneu Barcelonès (1903) i de l'Acadèmia de Bones Lletres (1918-1921). La seva vinculació amb l'Ametlla prové del seu matrimoni amb Concepció Viver. Tot i que vivien a Barcelona, passaven els estius a la gran casa de can Viver de la Plaça, que tenien a l'Ametlla. Quan en els anys vint l'entitat Amics del Llibre buscava la manera de crear una biblioteca pública a l'Ametlla sense el beneplacit de les autoritats locals, Pelegrí Gramatxes els donà el suport que representava el seu nom i el seu prestigi, i el 1930 en fou nomenat president honorari.

7 Guillem August Tell i Lafont (1861-1929) fou advocat, notari i escriptor. Presidí l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació (1912-1914) i fou degà del Col·legi Notarial de Barcelona (1917-1919). A més de nombroses obres jurídiques, va escriure poesia i fou premiat en diversos Jocs Florals (mestre en Gai Saber l'any 1900). Com a notari, va intervenir en la venda de la finca de can Xammar (Vegeu: Eugeni Xammar, Seixanta anys d'anar pel món, Ed. Pòrfic, Barcelona, 1974, pàg. 43).

8 La família Coromines és una de les més antigues de l'Ametlla, propietària de terres tocant a can Xammar i al nucli antic de l'Església des del segle XIII. El pare (Domènec Coromines) i l'oncle (Pau Coromines) del Sr. Simón van cursar carreres universitàries de medicina i farmàcia i s'establiren a Vilassar de Mar, on també van adquirir terres. Simón Coromines va fer un viatge a Cuba, però va deixar l'activitat marinera i va viure de les rendes de Vilassar i l'Ametlla. A l'Ametlla, amb la finca de can Coromines (35 ha) era un dels contribuents importants.

9 Sebastià Bassa i Barbany (1859-1935) exercí de metge titular de l'Ametlla des de 1894 i l'any 1902 fou nomenat alcalde, càrrec que va exercir durant tretze anys seguits i en els quals, segons Josep Badia, «va dur a terme les realitzacions més decisives per al futur desenvolupament de l'Ametlla. Gràcies a la seva gestió [...] el Dr. Bassa canvià la fesomia de l'Ametlla de tal manera que, d'un poblet sense relleu, mancat d'ambició i d'esperit de progrés, en feu una petita vila ordenada urbanísticament de cara al futur, amb diferències tan notables respecte als poblets del seu entorn, que donà peu a que un il·lustre granollerí pogués dir un dia que l'Ametlla era 'l'aristocràcia rural del Vallès'» (Josep Badia i Moret, Galeria de personatges. Cròniques del nostre temps (1900-1990), Ajuntament de l'Ametlla del Vallès, 1992, pàg. 19). L'any 1906 obri un cafè, regentat per la seva família, amb una sala de ball on van tenir lloc les primeres vetllades de teatre i que encara avui continua prestant servei.

Josep M. Draper, la seva esposa, Maria Desplats, el seu fill Carles i el mosso, Pere Arisa, al mas Draper.
(Fotografia: arxiu Josep Badia)

De la crema estiuenca ametllatana en formava part per dret propi la família Draper, el cap de la qual, propietari de can Draper i cosí germà de la meua àvia, estava casat amb una senyora francesa—la cosineta Marie—i tenia tres fills anomenats Claudi, Carles i Eduard, tres noms posats pel propi pare, que era un home molt primmirat quan es tractava de batejar criatures.¹⁰

Ell havia triat també el nom dels dos fills i de la filla de la seva germana, casada amb un burgès barceloní, ric primer, arruïnat després i catedràtic auxiliar, amb una sòlida reputació d'incompetència de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. El senyor Antoni Torrens i la senyora Teresa Draper (la cosineta "Teresita") tingueren tres fills, dos nois i una noia, tots tres batejats per decisió unilateral del seu oncle Josep Maria Draper. Els nois es deien "Mario" i Víctor. La noia, Irene. A l'envelat de la Festa Major de l'Ametlla, bastit a l'era can Cariteu, sobretot a l'hora de la dansa (quatre balls

tocats a la sortida de l'ofici, abans del dinar), en Claudi, en Carles, l'Eduard, en Mario, en Víctor i la Irene, feien molt bon paper.

En Claudi Draper, que era alt, prim, ros i ben plantat, solia ballar el primer vals amb la "Mercedes" Ramírez i la parella era molt remarcada. Ballaven molt bé, amb lleugeresa i convicció. En Carles Draper ballava el xotis "fi de segle" i el xotis patiné amb la meua cosina Dolors de Xammar, anomenada per tothom, amb gran indignació d'ella, la Lola de can Magí. La meua cosina Lola era un taparró, però ballava com una baldufa i feia molt ben fet el teatre d'aficionats.

Durant temporades d'estiu més o menys llargues, es deixaven veure a l'Ametlla els amos de can Camp, de can Plantada i de can Forn, tres grans cases de pagès situades fora poble, propietat de famílies riques de Barcelona: els Torres de can Camp¹¹ eren grans comerciants

10 Josep M. Draper i Giroud (1840-1928) era, ens diu E. Xammar, «un antic propietari d'una guanteria de luxe del carrer d'Escudellers (el carrer elegant de Barcelona a la primera meitat del segle XIX), casat amb una xamosa i eixerida guanterera d'origen francès (Maria Desplats) [...] que va heretar, d'un cosí germà, la magnífica masia de can Draper, amb la seva esplèndida torre quadrada del segle XVI i tres-centes quarteres de terra» (E. Xammar, *Seixanta anys...*, pàg. 32). Tot i que passava algunes temporades a Barcelona, va participar molt activament en la vida local i fou alcalde de l'Ametlla entre 1897 i 1902.

11 Can Camp, avui convertida en una de les urbanitzacions principals de l'Ametlla, era una de les finques rústiques més riques de l'Ametlla i el seu propietari, Bonaventura Torres, un dels primers contribuents del municipi a mitjan segle XIX. El seu descendent, Sebastià Torres i Planas (+ 1922), fou una persona important en el món del comerç de productes colonials, amb extenses plantacions a la colònia espanyola de Fernando Poo i durant molts anys fou president de la Lliga Comercial i Industrial de Catalunya. En l'àmbit polític fou un dels fundadors de la Lliga Regionalista i l'any 1901 formà part de la famosa candidatura dels Quatre Presidents. La finca de l'Ametlla fou deixada en mans d'un masover, Sever Costa (1858-1928), que des de 1895 i durant més de trenta anys fou el secretari municipal i que, per tant, va jugar un paper fonamental en el desenvolupament del poble durant el primer terç del segle XX. Sebastià Torres també va fer contribucions importants en el millorament de l'Ametlla, entre les quals cal destacar el crèdit cedit a l'Ajuntament per construir la nova casa consistorial i les escoles públiques l'any 1912, que més endavant es convertí en un generós donatiu. La seva única filla, Maria Teresa Torres i Rius, va vendre la propietat l'any 1955 (Vegeu: J. Badia, *Galeria de personatges...*, pàg. 43-46 i 27-31 i *L'Ametlla del Vallès, 1835-1935. Un segle de gestió municipal*, l'Ametlla del Vallès, 1986, pàg. 87 i seg.).

de colonials, els Duran de can Plantada¹² eren els futurs avantpassats de l'eminent financer i enginyer senyor Duran Farell, Director General de la Catalana de Gas.¹³ L'amo de can Forn¹⁴ era un coronel català anomenat "Gerardo" Boix, cunyat de la família Co de Triola.

III

Tots plegats, els estiuejants de l'Ametlla del Vallès, forasters i indígenes començaven a formar un grup relativament nombrós.

De mica en mica, l'Ametlla del Vallès, centre d'estiueig, va anar entrant en el que en podríem dir període arquitectònic. El primer foraster que va decidir afincarse a l'Ametlla i fer-s'hi una "torre" fou el doctor Grífols, el qual va encarregar a un arquitecte de la seva confiança la construcció d'una casa, que pel seu estil estrefalari, ampla de baix i estret de dalt, hauria pogut servir de pagoda a Siam o a Birmània. L'exemple del doctor Grífols fou immediatament seguit per una família amiga, la senyora vídua de Lucas, el seu fill Víctor i les seves filles, propietaris d'una fàbrica de cordons de sabates.

La senyoreta Magdalena Lucas, filla petita, noia eixerida, dotada d'un gran vivacitat i d'una potent veu de baríton, va acabar casant-se amb el fill gran del doctor Grífols. Els casaments són una de les conseqüències inevitables de l'estiueig. Les cases Grífols i Lucas foren construïdes a la carretera quasi davant de can Cariteu.

Una mica més avall, a la bifurcació de l'actual passeig de la Torregassa i de l'aleshores camí fondal que portava a can Draper, s'hi alça encara avui la torre de la Punxa, que un fabricant de Barcelona, el senyor Rosselló, va fer construir tot seguit. Serà el dot "da meua nena", deia el senyor Rosselló, home jovial i barbut de mena, amb una nena—"a meua nena"—que era el tema principal de

Les torres Grífols i Lucas foren construïdes davant del parc. La primera fou enrunada per la vídua de Hans Eggert i la segona resta en peu, restaurada i protegida com a patrimoni. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

Les primeres vivendes d'estiu ubicades a la part baixa del carrer de la Torregassa foren construïdes l'any 1932, quan tot aquell contorn era solitari.

(Fotografia: L. Roisin, arxiu Josep Badia)

12 L'any 1898, en morir Josep Plantada i Vidal sense descendència, la finca de can Plantada fou heretada per Pere Duran i Plantada, propietari de can Duran de Palau de Plegomans, i durant la Guerra Civil va servir d'amagatall al seu fill, Josep M. Duran (Vegeu: Jordi Planas, «La revolució de juliol de 1936 al Vallès Oriental: dietari d'un propietari rural», *Lauro*, núm. 10, pàg. 16-27).

13 Pere Duran i Farell (1921-1999), nascut a Caldes de Montbui, ha estat probablement un dels empresaris que més ha influït en la modernització de l'economia catalana de la segona meitat del segle XX. Enginyer de camins, ocupà càrrecs en empreses tan importants com Hidroelèctrica de Catalunya, la Maquinista Terrestre i Marítima i Catalana de Gas i Electricitat. Fou el principal promotor de la companyia de Gas Natural, una de les grans realitzacions en el camp energètic català i espanyol.

14 Can Forn, amb més de 60 hectàrees de terra, era una altra de les principals finques rústiques de l'Ametlla. El seu propietari, Marià Riera, l'any 1870 figurava com el tercer contribuïent rústic del municipi. En el text, E. Xammar ens dona notícia que a començaments del segle XX la finca havia passat a mans d'un militar, Gerardo Boix, i l'any 1947 fou comprada, i la casa pairal àmpliament restaurada, per Salvador Millet i Maristany. Cap al final de la dècada següent la finca fou comprada per la família Rosselló i, des d'aleshores, la filla, Maria Jesús Rosselló, i el seu marit, el Dr. Josep Laporte, la tenen com a segona residència.

Ca l'Antoja, mas exemplar de tipus basilical del segle XVII.
(Fotografia: arxiu Josep Badia)

la seva vida i de la seva conversa. No podria dir de quin color era la nena del senyor Rosselló, “a seua nena”. El senyor Rosselló mateix era més aviat negre.¹⁵

El camí fons de can Draper era una mena de corriol obert entre dos marges d'oliveres a banda i banda, que, per sota de can Mir baixant a l'esquerra—casa en la qual s'allotjaven a l'estiu uns fabricants barcelonins anomenats Sanesteva—s'eixamplava en arribar a la cruïlla on hi havia a la dreta la forja del ferrer Julià. A l'esquerra, la casa de can Pascual i les corts de can Pascual formaven l'entrada d'un carrer en el qual hi tenia una caseta un fabricant de transparents de Barcelona anomenat Frederic Caparà. I al costat de can Caparà hi passava l'estiu una família castellana composta exclusivament de dones (mares, filles, ties i nebodes), comanada per dues germanes que de cognom es deien —no hi puc fer res— Risueño.

Passada la cruïlla, hi havia a l'esquerra una casa alta, llarga i prima anomenada ca l'Antoja, quasi sempre buida. Els Antoja són una de les velles i grans famílies de l'Ametlla, però dels propietaris de can Antoja en aquells moments històrics se'n sabia molt poca cosa.¹⁶

Passat ca n'Antoja no es trobava cap altra casa fins a can Draper, propietat d'una família sobre la qual ja he dit tot el que calia dir. Plantada a l'entrada del pla (la Quintana de can Draper), amb l'horitzó meridional tancat per la Serreta i el bosc de la Costa del Pou, la masia de can Draper té una esplèndida torre quadrada del segle XVI, construïda per un arquitecte francès que en va deixar una altra de semblant a Lliçà de Vall.¹⁷ La làpida gravada amb la data de construcció i el nom del constructor—Jaume Draper—està escrita en català.

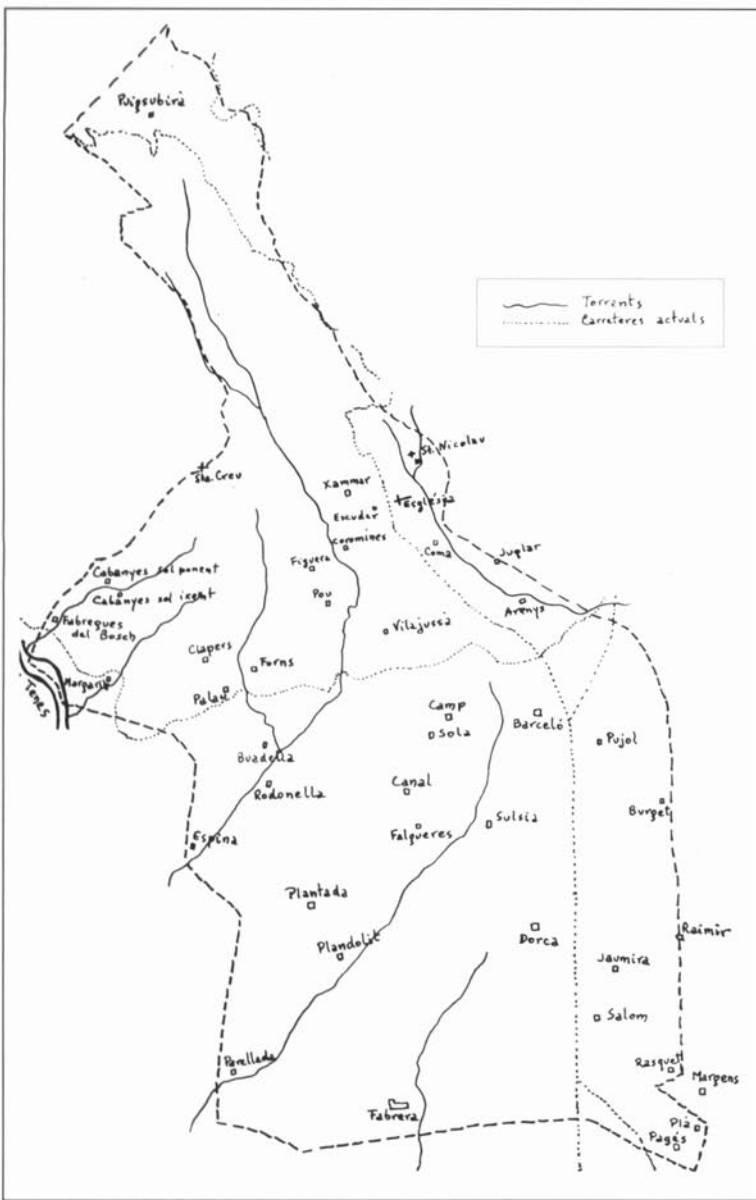
Inscripció a la torre del mas Draper, edificada el 1574. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

- 15 La filla del Sr. Rosselló es va casar amb Manuel Sitjas i Torras (1900-1966), un altre estuejant que fou alcalde de l'Ametlla l'any 1939. El seu fill compraria anys després la torre de can Feliu, la casa que Eugeni Xammar havia comprat a l'Ametlla l'any 1932 i on va passar els darrers anys de la seva vida.
- 16 Els Antoja són una nissaga de l'Ametlla que es remunta almenys al segle XVI i que encara tenen descendents a l'Ametlla. A partir de mitjan segle XVII, arran d'emparentar-se per mitjà d'un matrimoni amb la família Viver de Sant Mateu de Montbui, s'inscrivien com Viver-Antoja. Diversos Antoja o Viver-Antoja van tenir càrrecs a la Baronia de Montbui i un cop format l'ajuntament independent de l'Ametlla, Genís Antoja en fou el secretari. Era un dels primers contribuents rústics de l'Ametlla: a mitjan segle XIX, la seva finca, coneguda com Puigllonell, amb més de 70 ha a l'Ametlla, era la més extensa després de les esmentades Plantoda, Draper i Xammar, i s'estenia també pel terme de Bigues i Riells fins a sumar un centenar d'hectàrees. El seu descendent Joan Antoja i Roca, que va morir l'any 1938, era encara un dels primers contribuents rústics de l'Ametlla. Vivia a Torelló, com també el seu fill i hereu, Jacint Antoja i Arau, on era propietari d'una fassina; segurament per això Xammar al·ludeix en el text a la falta de notícia dels propietaris.
- 17 Es refereix a la torre de can Coll, la finca agrícola més important del terme de Lliçà de Vall i una de les més importants de tota la comarca, propietat de la família Llanza, de Sarrià (Barcelona), que tenia un dels patrimonis rústics més importants del pla de Barcelona.

IV

Entretant, les transformacions havien estat grans a can Xammar, començant per la transformació del propietari que ja no era jo, car la finca, ofegada de deutes, havia estat venuda per la meua mare a un cotonaire ric de Barcelona, anomenat Joan Millet, germà del director de l'Orfeó Català Lluís Millet.

Obra d'en Joan Millet, o més exactament d'un amic seu arquitecte anomenat Raspall (hi ha noms simbòlics)¹⁸, és la reforma radical de can Xammar. De l'aspecte extern del vell mas, no en va romandre més que els finestrals gòtics de la façana principal. Tota la resta se'n va anar materialment enlaira i la vella casa pairal dels meus avantpassats és avui, tal com es presenta a l'espectador, una vertadera mona de Pasqua amb l'inconvenient, si la comparem amb les mones de Pasqua dels germans Moncau,¹⁹ pastissers a l'Ametlla, de no ésser comestible. En Joan Millet, que era del Masnou, casat amb una noia Maristany, també de bona família del Masnou, va prendre possessió de la seva residència de l'Ametlla al front d'una família nombrosa, fills i filles, germans i germanes, cunyats i cunyades, oncles i ties, nebots i nebodes, Millets i Maristany creuats i entrecreuats, de la qual recordo molt personalment una germana de la senyora Maristany de Millet, anomenada "Pepita", encara soltera a vint-i-cinc anys tocats, molt fina, força intel·ligent i excel·lent balladora.

Mapa del terme de l'Ametlla amb la situació de les principals cases o masies, segles XIII i XIV. (Font: Mn. Anton Basolas, *Sant Genís de l'Ametlla. Parròquia mil·lenària*, Ed. Montblanc, Barcelona, 1972, pàg. 65)

Can Xammar de Dalt, després de la remodelació de M.J. Raspall. L'any 1912 fou venuda pels Millet a Joaquim Sindreu. (Fotografia: Roisin, arxiu Josep Badia)

18 A les seves memòries, E. Xammar no s'està de criticar la «desfiguració» de la casa pairal, efectuada per l'arquitecte Manuel J. Raspall l'any 1908: «[...] Un cop de raspall —per dir-ho així— fou suficient per a transformar una magnífica i gegantina masia, de dos vessants, en una mena de mona de Pasqua que encara avui fa esgarriar les persones sensibles» (Seixanta anys..., pàg. 30-31). Sobre M. J. Raspall, vegeu: Lluís Cuspinera, Jordi Planas, Judith C. Rohrer: *M. J. Raspall, arquitecte (1877-1937)*, Centre Cultural de la Fundació «La Caixa», Granollers, 1997.

19 Ramon i Anton Moncau, nascuts a l'Ametlla el 1910 i el 1915 respectivament, van continuar l'ofici de formers dels seus avantpassats i l'ampliaren amb un obrador per a pastisseria després que, cap a l'any 1930, Anton aprengués l'ofici en una de les millors pastisseries de Barcelona. Eugeni Xammar, que era prou gourmet, valorava amb raó la qualitat dels productes de can Moncau. Curiosament, la casa que tenien davant de l'església, amb el forn de pa que va regentar Ramon fins que en 1945 van obrir la pastisseria a pocs metres del cafè Bossa, també havia estat dissenyada per M. J. Raspall l'any 1907.

Plaça Vella de l'Ametlla, amb la masia de can Bachs i les voltes de ca l'Apotecari, l'any 1910. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

Tots aquests Millets i Maristany, seguits dels parents i amics que arrossegaven, van entrar a formar part per dret propi de la "colònia", i el mateix cal dir de la família Lluís Guarro,²⁰ distingit fabricant de papers de qualitat (barba i couché), que un any es va presentar sobtadament com llogatera a can Bachs, una masia situada a la plaça de l'Ametlla, que també té les finestres del primer pis fetes malbé per obra i gràcia del ja anomenat arquitecte senyor Raspall. Per a diversió dels nens petits, la família Guarro tenia un gos de Sant Bernat; i, en un altre ordre d'idees, seria injust no recordar que tant la Lolia, cunyada d'en Lluís Guarro, com la seva inseparable amiga Gabriela, eren dues noies interessants, maques i molt balladores, sobretot la Gabriela amb la qual recordo haver giravoltat magistralment una "mazurca", tocada per un piano de maneta a l'era de can Viver.

Un any darrera l'altre, amb aquests i altres elements, la colònia s'inflava i, sense disposar d'estadístiques, naturalment, m'atreveixo a avaluar en una seixantena o setantena de persones el grup format pels estiuejants barcelonins i els indígenes assimilats. D'aquest grup, no diria que fos homogeni, però sí diré que era un grup unificat. Tothom era amic de tothom o, si més no, tothom es feia amb tothom.

Tres cases havien adquirit la categoria de centres de reunió: can Viver amb la seva era tancada, can Ramírez i can Grífols, amb els seus salons i els seus jardins. A l'era de can Viver, s'hi celebraven balls nocturns, per als quals es llogava un piano de maneta. Els salons de can Grífols i de can Ramírez eren sobretot apreciats quan feia mal temps. A les reunions de la "colònia", els jocs de

Dues instantànies de la font de la Mina, una de les preferides per la colònia estiueuca, cap a 1920. (Fotografies: arxiu Josep Badia)

²⁰ Lluís Guarro i Casas (1876-1950) era el descendent d'una nissaga d'empresaris paperers procedents de l'Anoia, que arrenca del segle XVII. Van tenir el centre de la indústria familiar a Gelida, però al llarg de la seva història van explotar molins paperers d'arreu de Catalunya i de fora, entre d'altres, des del final del segle XVIII, a Sant Celoni i a Santa Maria de Palautordera. Vegeu: F. Cabana, *Fàbriques i empresaris*, vol. 4, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1994, pàg. 15-24.

Un grup d'estiuejants a la Villa Rosita, amb la indumentària per representar la sarsuela *Los cadetes de la Reina*, a la font de la Mina l'any 1917. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

penyores eren molt apreciats, però el ball encara ho era més i per a fer ballar els seus convidats, tant la família Ramírez com la família Grífols disposaven de magnífics "aristons", instruments antipàtics i ploraners que en aquell temps feien el seu fet. A can Ramírez hi havia un piano, però ningú no el sabia tocar.

Les reunions de tarda eren poc freqüents, car el temps en general era bo i la caiguda de la tarda era l'hora del passeig. Els estiuejants es passejaven col·lectivament. Es trobaven davant de can Bachs, davant de can Ramírez, davant de can Grífols i arrencaven tots plegats de can Cariteu per anar en comitiva a la font i al prat de can Draper, demà a la Mina de can Carbonell,²¹ un altre dia a la font i el torrent de Ca l'Arenys i certs dies poc freqüents, car la caminada de mitja hora era considerada massa llarga, cap al prat i la font de can Plantada.

Les rares excursions a can Plantada eren aprofitades per a admirar unes espaioses corts de porcs, un estable amb una dotzena de vaques i un jardí particular amb una gran abundància de gira-sols grocs que feien molt bonic. La comitiva tornava a casa quan es feia fosc i com que aleshores, per la Mare de Déu d'agost a les set ja era fosc, els més emprenedors esperaven l'hora de sopar a can Grífols o a can Ramírez tot ballant al so dels respectius "aristons".

Una comitiva de cinquanta o més persones, formada amb l'únic objecte de sortir a passejar i a beure aigua fresca a les fonts de la rodalia d'un poble com l'Ametlla, és un espectacle avui inimaginable. Però en aquell temps era el nostre pa de cada dia i la gent es divertia tant o més que avui.

21 Segons Josep Badia, la font de la Mina era una de les preferides per la colònia estiuenca de l'Ametlla, sobretot per la majestuosa pineda que l'acollia, que era ideal per passar-hi les hores de més calor. Quan aquest bosc, que era propietat d'Higiní Carbonell, fou tallat i arrencat de soca-rel, circularen rumors que apuntaven que els grans propietaris rústics —els Senyors de l'Ametlla— no veien amb bons ulls el fenomen de l'estiueig [J. Badia, *Galeria de personatges...*, pàg. 35-39 i *L'Ametlla del Vallès, 1835-1935...*, pàg. 131].

V

El pinyol de la temporada era la Festa Major. El poble i la "colònia" es confonien fraternalment. El meu pare em parlava d'un temps quan a l'Ametlla, per la Festa Major, hi pujava un carnisser de la Garriga a matar un be. Des d'aquella època llunyana el poble havia progressat molt. Per la Festa Major a l'Ametlla es matava vedella. Primer, "mitja vedella"; l'altra mitja se l'emportaven a la Garriga o a Granollers. Però durant els primers anys del segle, quan el poble ja havia esdevingut un centre d'estiueig important, la vedella que es matava a l'Ametlla per la Festa Major era una vedella sencera, tota una vedella el sacrifici de la qual, començat per un cop de martell al cap, s'efectuava al barri de can Inglada i era presenciat com un espectacle per una munió de persones, entre les quals figurava una digna i nombrosa representació de la "colònia".

L'envelat s'aixecava davant de cal pintor Plumé-Alerm i representava una despesa de cinquanta duros (seixanta duros quan l'alfombra era nova de trinca). L'orquestra acostumava a ésser La Moderna Catalana de Granollers, dirigida per un violinista jove, ros i amb el pèl arrissat.²² Eren onze músics, cobraven entre tots plegats cinquanta-cinc duros i eren mantinguts i allotjats de franc a les cases dels "socis" més adinerats. Tòcaven molt bé però sobretot tocaven molt, per això cobraven. El dia de la

Festa Major, "pasacalle" pel carrer Major i la Plaça a les nou del matí. Ofici solemne amb un parell de cantants portats per la mateixa orquestra, a les deu del matí; dansa a la sortida de l'ofici (vals, americana, xotis i vals); processó a les quatre de la tarda amb simfonia i cants a la Plaça; ball de tarda a dos quarts de sis (nou balls, entre ells un vals de socis i un vals de casats), serenata a dos quarts de deu de la nit davant de l'ajuntament amb obligat que podia ésser de cornetí, de fiscorn o de clarinet. Els obligats de cornetí eren els preferits. I per acabar la diada, ball de nit amb dues parts de nou balls cada una. Aquesta disbauxa d'energies, els músics la compensaven gastronòmicament. Portaven una fam que els alçava i les cases que allotjaven un músic per la Festa Major, veien el seu rebost devastat.

Per la Festa Major acostumava a ploure, però no era segur i això feia que durant dos dies, el 25 i el 26 d'agost, el poble visqués amb l'ai al cor, car la pluja i el ball eren incompatibles. El sostre de l'envelat no era de lona impermeable i, quan plovia una mica fort, l'aigua entrava a la sala de ball a grans regalims, mullava la gent i apagava les espelmes, car la il·luminació del recinte es feia a base d'espelmes artísticament portades per aranyes de cristall. No totes les espelmes cremaven amb la mateixa regularitat, i algunes gotejaven, amb greu perill per als terns vaporosos de les donzelles i els vestits negres i lluents dels balladors, molts dels quals estre-

Festa Major de l'Ametlla del Vallès, 1910. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

Orquestra La Moderna de Granollers, l'any 1918. (Fotografia: col·lecció Esteve Ferrer, HMG)

²² Es refereix al músic granollerí Josep Maria Ruera i Pinart (1900-1988). L'orquestra La Moderna, de Granollers, fou una de les primeres en què va participar, quan tot just tenia divuit anys. Vegeu: Anna Maria Piera, «El mestre Josep M. Ruera: músic i ciutadà de Granollers», *Lauro*, núm. 15, Granollers 1998, pàg. 49-60.

Festes Religioses

Dia 24
Vigília - Vesprada: Després del res del Sant Rosari, Repic general de campanes.

Dia 25
Diada dels Sants Màrtirs: A Matt, a les sis i a les vuit, Misses. Durant les mateixes es fan practiques de devoció als Sants Patrons.

A dos quarts d'onze:
MISSA SOLEMNE

amb assistència de la Junta d'Obra. La Schola Cantorum, reforçada amb valuosos elements de cant, sota la direcció del mestre EN DOMÈNEC MAS i SERRACANT i acompanyada de l'Orquestra «LA CATALONIA», executarà la Missa coral *Te Deum Laudamus*, de Perosi. Després de la Missa cant dels Goigs als gloriosos màrtirs.

Vesprada: A les vuit, Res del Sant Rosari i estació al Santíssim.

Dia 26
Mati, a les sis: **Missa.** Homilia parroquial.
A les vuit: **Missa.** Plàtica doctrinal.
A dos quarts d'onze: **Missa solemne** en sufragi dels difunts de la Parroquia. Es cantarà la Missa coral de *Pto X*. Hi haurà olertori i al final Absoluta.
Tarda, a les quatre: Exposició menor del Santíssim. Res del Sant Rosari i Estació major.

PROGRAMA

Festes Cíviques

Dia 25
A les dotze: **INAUGURACIO DEL MERAVELLÓS ENVELAT** denominat "El Danubi blau", projecte i realització del notable artista Pere Gelabert.
A les sis de la tarda: **Ball** a l'Envelat.
A les deu del vespre: **Serenata** davant l'Ajuntament. Tot seguit començarà el **Ball de Nit** a l'Envelat.

Dia 26
Mati, a les dotze: **Concert orquestral** a l'Envelat.
A les sis de la tarda: **Ball** a l'Envelat.
Nit, a les deu: **Extraordinari Concert Filarmònic** a l'Envelat.
Seguidament començarà el **Ball de Nit**, la primera part del qual consistirà en una selecció de balls típics de Festa Major.
Gran batalla de Boles de Neu.

Dia 27
A les cinc de la tarda: **Extraordinària Sessió de Ball**, executada pel notable conjunt musical **Mickey Jazz**, augmentada.
A les deu de la nit: Presentació del formidable espectacle

Jaume Planas i els seus discos vivents

CONJUNT INSUPERABLE Música - Dansa - Comicitat PRESENTACIÓ MAGNIFICA
Una Orquestra única acompanyada de veritables artistes

HUMBERT - BAR Chansonier modern	STRAPPY Formidable ballari negre	Germanes Bàrcena Artistes enciclopèdiques
Germanes Bianchi Lex diableses del ball		PILAR JARQUE Bellíssima cançonetista

Carmelita Aubert
Gentil estrella de la cançó Protagonista de la pel·lícula "MERCEDES" L'artista predilecta de les dames

UN ESPECTACLE UNIC SEMPRE IMITAT I MAI IGUALAT

No hi ha res com L'Ametlla del Vallès

Les estampes d'una Festa Major catalana — de la Festa Major de L'Ametlla, per exemple — no són ben bé les mateixes que ara la un quart de segle. S'ha progressat molt. El fiscorn ha estat substituït pel saxolò — progrés evident. — La «marcha real» de l'Ofici solemne també ha estat substituïda — progrés evidentíssim. — Devegades els organitzadors de la Festa Major es desorienten i fan representar una «zarzuela» castellana dolenta. Això prova que el progrés és lent. Lent, però segur. De «Don Gil de Alcalá» als discos vivents del meu admirat amic Planas — al qual sento molt no pòguer saludar personalment — hi va tanta diferència com de la nit al dia, com del carrò a la pedra picada.

Entre tants de canvis, com símbol de la perennitat de la raça, de la força de la tradició i de la confiança del poble en l'esdevenidor de Catalunya, resten els dinars de Festa Major i les serenates i l'estil dels envelats. L'ordre de les passades en un bon dinar de Festa Major és tan perfecte com l'harmonia dels colors en un bon envelat i tan agradablement modulats com un obligat de cornet. I jo tinc de dir que mai no he menjat un dinar de Festa Major que no fos un bon dinar, ni he vist un envelat que no fos un bon envelat, ni he sentit una serenata que no dongués gust d'escoltar. Però a L'Ametlla del Vallès tot guanya encara. Les dones fan uns arrossos amb pollastre, i un «cuni» amb suc i una vedella amb bolets que els àngels hi canten.

Un envelat és més hònic que enllac a L'Ametlla del Vallès, perquè dintre del marc del nostre paisatge la il·lustrina és seda, i domàs el sati de cotó. Que els músics toquen millor a L'Ametlla que en lloc més d'Europa és una cosa sapiguada. Els mateixos no s'en saben avenir i en Planas romandrà amb la boca badada en veure que els seus discos vivents són més sonors i més vivents que mai. Ja li ho diré: és que l'aire de L'Ametlla permet bular amb el mínim d'esforç i el màxim de rendiment.

Res, senyors, que com el Vallès no hi ha res, i al Vallès — encara que ens estigui malament dir-ho — no hi ha res com L'Ametlla del Vallès.

EUGENI XAMMAR.

Programa de la Festa Major de 1934. (Font: arxiu Josep Badia)

naven cada any per la Festa Major un vestit de llana, negre o molt fosc, damunt del qual la cera de les espelmes hi feia unes taques precioses.

Aquests vestits eren obra d'un artesà local, el sastre "Niño",²³ el qual amb el seu fill Artur tenia al carrer Gran una botiga que treballava molt, amb una eixida al darrera i en aquesta eixida un estable amb una burra grisa de la qual jo estava totalment enamorat. El sastre Niño i jo érem molt amics i la burra me la deixava de tant en tant per a fer una passejada a cavall. Era una burra peculiar, la burra del sastre Niño; es deixava muntar per homes però no per dones, i un dia el sastre Niño va tenir el maligne acudit de fer-la muntar pel senyor rector, el qual es va veure immediatament despedit a terra per un violent raig de cocs. Era molt intel·ligent, la burra del sastre Niño, però confonia les faldilles amb les sotanes. Demostrar les meves dots de cavaller davant del poble i sobretot de la colònia, muntat damunt la burra del sastre Niño, era per a mi un motiu d'orgull i de satisfacció.

Les tempestats nocturnes de llamps i trons formaven gairebé part tradicional de la Festa Major de l'Ametlla, i l'espectacle de la gent fugint de l'envelat, les dones amb les faldilles damunt del cap i els homes amb l'americana girada, era animadíssim. Tothom cercava refugi allà on podia, sobretot al cafè on es podia prendre alguna beguda i fer una mica de ressopó. Els "professors" de l'orquestra ja hi tenien de totes maneres el ressopó preparat per a la mitja part, encara que no plogués: un pollastre sencer per música, galetes i vi bo. Els músics tornaven a l'envelat molt alegres, però la segona part del ball de nit no era mai freqüentada pels membres de la colònia.

El protocol era rígid: la polca final amb empentes i tombacions per terra, era considerada com un espectacle poc adient per a ésser ofert a la distingida joventut de la ciutat.

Acabada la Festa Major, entràvem al mes de setembre i començava la desbandada de la colònia; però si el temps

23 Es refereix a Pere Uñó, que continuà l'ofici de sastre del seu pare, Gaietà Uñó (nascut el 1806). Casat amb Mercè Antoja va tenir dos fills i dues filles. El primer, Artur, encara va treballar amb ell; però la sastreria no ha tingut continuïtat.

era bo—i de vegades ho era—molts “colonials” resistien a l’Ametlla fins a les darreries del mes de setembre, car en aquells temps l’any escolar, primari, secundari i universitari, s’inaugurava el dia primer d’octubre.

La Festa Major de Granollers, que s’iniciava el darrer dijous del mes d’agost i durava deu dies, i les festes majors de Llerona i de Santa Eulàlia de Ronsana i l’aplec del bosc de can Terrés a la Garriga,²⁴ eren les principals atraccions del mes de setembre.

Per anar a Granollers, el mitjà de transport més còmode era prendre a la Garriga el cotxe de Santa Digna. A Llerona i a Santa Eulàlia, els pagesos hi anaven a peu, portaven les sabates embolicades amb un farcellet, amagaven les espadenyes sota una estepa o una atzavara a cent metres de l’envelat i se les tornaven a posar per a tornar a l’Ametlla.

Per anar a les festes majors veïnes, les famílies forasteres que tenien el gust de fer-ho llogaven una tartana o hi anaven a peu, però conservant les sabates durant tot el camí. Abans d’entrar a l’envelat se les espolsaven amb un mocador.

Festa del bosc de can Terrés, 1912.

(Fotografia: Fundació Josep Maurí de la Garriga)

VI

Havien passat vuit anys d’ençà que la meua mare va prendre la seva iniciativa transcendental de foment del turisme, quan jo vaig trencar les meves relacions amb l’Ametlla del Vallès, amb el poble i amb la “colònia”. Recordo perfectament que a la festa major de 1909 ja no vaig ésser-hi. Feia quinze dies que jo em trobava a París, inaugurant una expatriació de Catalunya que, llevat d’uns quants intervals mai massa llargs, s’havia de perllongar durant seixanta anys. “Seixanta anys d’anar pel món”, com dic en un llibre que no sé si veurà mai la llum, car segons el parer de certs editors es tracta d’un llibre “censurable” en el sentit estricte de la paraula, és a dir condemnat a no passar el portal de la censura.²⁵

Què va passar a l’Ametlla durant aquests seixanta anys? Moltes coses, si tinc de jutjar pels resultats visibles, però de les quals jo no en vaig ésser testimoni.

Recordo haver tret el nas l’any 1917 a l’aplec de can Terrés, ple de “colonials” i de ciutadans distingits de la Garriga i de l’Ametlla, Llerona i tota la rodalia. Feia un capvespre tebi, meravellós i la llum dels darrers raigs de

24 Des de l’any 1904 i durant prop de vint anys, el dia 8 de setembre, festa de la Nativitat de la Mare de Déu, es celebrà en el bosc de can Terrés i en la capella veïna de Santa Maria del Camí l’aplec de la Mare de Déu del Camí, més conegut per la Festa del Bosc, que reunia, a més dels garriguencs, gent dels pobles i comarques veïnes i que donà molt de renom a la Garriga. Testimoni del ressò d’aquesta festa és el reportatge cinematogràfic que, l’any 1909, va fer Fructuós Gelabert, un dels pioners del cinema català. Vegeu: Josep Maurí i Serra, *Història de la Garriga*, Barcelona, 1949, vol. III, pàg. 361-362 i també Francesc Viñas, «El Teatre de la Natura: els modernistes a la Garriga», *Lauro*, núm. 13, Granollers, 1997, pàg. 27-36.

25 *Seixanta anys d’anar pel món* va tenir, en efecte, problemes amb la censura i fou publicat finalment per l’editorial Pòrtic l’any 1974, quan Eugeni Xammar ja havia mort.

sol entre el verd de les alzines era dolçament inoblidable. El bosc de can Terrés, salvatgement exterminat després pels seus propietaris,²⁶ encara existia, naturalment. Era un alzinar situat a tret de fona de la casa i un espectacle natural d'una bellesa incomparable. No pas massa gran, unes quantes quarteres, i el tou d'arbres, vist de fora estant, res no tenia de grandíols. Però un cop dintre de la boscúria tot canviava. Cada alzina era un monument, i sota el brancam immens l'ombra era perpètua.

No em vaig entretenir massa aquell dia a contemplar un bosc que em sabia de memòria. Però recordo, en canvi, que em va colpir l'espectacle del ball, animadíssim i més encara que l'espectacle general de la ballaruga, l'espectacle particular de les parelles. Eren unes veritables parelles, totalment identificades per dir-ho així i vostès ja m'entenen.

Quan jo era jove i ballador a l'Ametlla, els principis imposaven entre els elements d'una parella una distància mínima de vint centímetres. Mai hauria dit que, amb nou anys, els progressos poguessin ésser tan grossos. Entre un ballador i una balladora a l'aplec de can Terrés, pel setembre de 1917 no hi hauria hagut manera de fer-hi passar ni un paper de fumar. Vaig tenir la curiosa sensació que, entre 1902 i 1908—els meus anys de ballador—, jo i els altres havíem perdut miserablement el temps.

Per l'estiu de 1917 vaig treure el nas a l'Ametlla, on la meva mare hi havia llogat una caseta, i ho vaig trobar tot molt canviat. S'havien construït moltes cases d'esbarjo noves. Els forasters eren molt nombrosos, però la "colònia", com a entitat, havia desaparegut. Les famílies anaven disperses. L'antiga comunitat s'havia disgregat i a la font cada família o petit grup de famílies amigues hi anava a beure aigua pel seu compte. Les tardes passaven sense que es formessin, cap al tard, aquelles caravanes de barcelonins aficionats a passejar plegats. L'Ametlla havia crescut molt i anava creixent, però d'una manera incoherent, inconnexa. Hi havia molts forasters nous, però ningú no sabia qui eren ni com es deien.

Aplec del santuari de Puiggraciós. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

L'any 1918 ja no vaig tornar a l'Ametlla. L'estiu d'aquell any el vaig passar al nord de França, a la regió de Hedin i de Tramecourt, repartint el temps entre les meves feines de corresponsal de guerra i una estada de quasi tres mesos als hospitals militars anglesos del front, disfrutant d'unes febres tifoïdes que normalment, per la seva violència, se m'haurien hagut d'endur a l'altre món. Però a mi mai m'ha agradat fer com tothom i en vaig sortir amb la pell. El dia de l'armistici que va posar fi a la primera guerra mundial, jo feia de convalescent a Etable, on els anglesos havien instal·lat el seu hospital militar número 26, reservat per a malalts infecciosos.²⁷

Ballada de sardanes a can Millet. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

26 El bosc de can Terrés fou tallat durant la Guerra Civil per acord municipal. Vegeu: Joan Garriga i Andreu, *Revolta i guerra civil a la Garriga (Vallès Oriental) 1936-1939*, L'Aixernador, Argenton, 1986, pàg. 75 i 99.

27 A les memòries, E. Xammar explica que va haver d'estar allit durant seixanta-dos dies per unes febres tifoïdes conretes al front britànic de França mentre feia de corresponsal de guerra. La notícia de l'armistici, firmat el dia 11 de novembre de 1918, va sorprendre Xammar en plena convalescència i dos dies després arribà l'ordre de tancament del Stationary Hospital número 26, raó per la qual va haver de traslladar-se al sanatori de Deauville, a Normandia (Seixanta anys..., pàg. 172, 196 i seg. i 204-205).

La meua enfermetat la vaig acabar a Deauville, confortablement instal·lat en una llar de convalescents que el cos expedicionari del Canadà havia posat a la finca d'un dels barons Rothschild.

No podria assegurar si entre 1919, quan feia de periodista a Madrid i 1930, quan feia de periodista a Berlín,²⁸ vaig treure alguna vegada el nas a l'Ametlla. Si és així, la meua visita o les meues visites foren ràpides, esporàdiques i me n'ha fugit el record.

VII

El contacte íntim i seguit amb el meu poble, car jo sóc nat a Barcelona però el meu poble és l'Ametlla, és a dir el poble del meu pare i dels meus avis, no el vaig restablir fins l'any 1931 quan es va proclamar la República i jo vaig prendre el costum de venir molt sovint a passar un parell de setmanes a Barcelona.

Durant els anys de la meua absència, l'Ametlla no havia fet més que progressar. Els estiuejants barcelonins ja es comptaven per milers. S'havien fet moltes cases noves i a mi em va passar pel cap fer-n'hi una més.

De l'any 1932 data la meua adquisició per 16.000 pessetes de can Feliu, que era una mena de corral doble amb un departament pel masover i un departament per a l'amo —els "senyors"— al primer pis al qual s'hi accedia per una escala feta amb velles caixes de xampany Codorniu.

Amb la "colònia", cada dia més dispersa a mesura que era més nombrosa, no hi vaig establir cap mena de contacte. Can Feliu és lluny del poble i les meues feines no em deixaven fruit d'una temporada de vacances massa llarga.

Venia de Berlín amb un automòbil primitiu —un cabriolet Opel— que durant el primer any vaig haver de deixar a can Fornes, perquè els camins que portaven a can Feliu no eren practicables per a vehicles motoritzats de quatre rodes.

Can Feliu. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

Un any més tard, vaig fer arreglar —malament— un camí que, donant la volta a can Palau, em permetia arribar amb penes i treballs fins a casa sense necessitat de servir-me de les cames. Una casa com can Feliu no era propícia per a facilitar la vida de relació. Vivíem en el terme municipal de l'Ametlla, però totalment fora del poble de l'Ametlla. El proveïment bàsic de la família també el fèiem fora poble, a la botiga de can Riera.

Però els meus viatges al poble, al "centre urbà" com diríem ara, sovintejaven car les meues cosines Carbonell

El carrer Major de l'Ametlla cap a 1920. A primer terme, el Cafè Bassa. (Fotografia: Roisin, arxiu Josep Badia)

²⁸ Xammar es traslladà a Berlín l'any 1922 i, fins a l'any 1936, va treballar-hi de corresponent de diversos diaris catalans i madrilenys. De les seves cròniques dels primers anys d'aquesta etapa se n'ha publicat un recull sota el títol *L'ou de la serp* (Quaderns Crema, Barcelona 1998). Sobre la seva activitat periodística, vegeu el pròleg de Xavier Pla a *Cartes a Josep Pla*, (Quaderns Crema, Barcelona 2000).

vivien a la Plaça i els queviures fins, com el tabac de luxe, s'havien de comprar a can Xic Moret, botiga i estanc instal·lats al carrer gran que ara porta, provisionalment, el nom de José Antonio.²⁹ Era aleshores un gran establiment, el de can Xic. Donava gust d'anar-hi: verdures fresques, fruita de bona qualitat, vins de marca, aperitius, xampanyes del país (dolents, naturalment) i una xarcuteria feta de la casa, unes llonganisses, uns fuets, unes botifarres blanques, negres, d'ous i "catalanes", que n'hi havia per llepar-se els dits. Era un gust anar a comprar a can Xic. Us esquilaven una mica, però us en anàveu content i proveït de bona mercaderia. El cigars de l'Havana no se'ls feien ells, però eren tan bons com el fuet o la botifarra.

Els meus viatges a can Xic em permetien apreciar la transformació de l'Ametlla del Vallès. Quin capgirell, senyors! Llogar cambres i pisos a famílies de Barcelona quan venia l'estiu s'havia convertit en una indústria local més important que la cria de gallines o el cultiu de l'avellana.³⁰ Per altra banda, les cases noves havien sortit de sota terra una mica per tot arreu. Quantes eren les persones de ciutat que passaven l'estiu a l'Ametlla del Vallès? Ningú no ho hauria pogut dir, no hi havien estadístiques, però eren certament moltes, molts centenars, potser més d'un miler. Es parlava encara de "colònia", però era una pura reminiscència verbal. Hi havia forasters, estiuejants, però no hi havia colònia. Els col·nitzadors, quan feia calor, eren més nombrosos que els indígenes, els quals en aquell temps no arribaven a mil ni de bon tros.

Eren temps feliços! Vivia a Berlín, sovintejaven els meus viatges a París, a Madrid i a Barcelona, passava l'estiu a Catalunya i més concretament al Vallès. Renovant una tradició multisecular, interrompuda durant trenta anys, tornava a ésser propietari a l'Ametlla. Gran propietari abans, petit propietari ara. Tant li fa: "gran",

"petit" són adjectius. Propietari és un substantiu com una casa i àdhuc, si vostès volen, com una casa amb una mica de terra. Eren temps feliços. Què més podia desitjar? Una guerra civil? Certament, no!

Doncs una guerra civil fou el que precisament va venir.

VIII

Jo no era a l'Ametlla quan la guerra civil va esclatar i vaig tenir sort, car una patrulla de la FAI es va presentar un dia a can Feliu preguntant per mi amb intencions que no eren difícils d'endevinar. Ni el meu catalanisme ni el meu republicanisme, molt més tebi, no haurien servit de res, com de res varen servir-li al meu filial amic Josep Maria Planas assassinat a Barcelona quan el van trobar amagat a les darreries del mes d'agost.³¹

Quan va esclatar la guerra civil espanyola, jo era a Berlín esperant que el dia primer d'agost comencessin els Jocs Olímpics, dels quals jo n'havia de fer un reportatge per al meu diari de Madrid.³² A l'hora dels Jocs Olímpics, les comunicacions entre Berlín i Madrid eren trencades i el reportatge que jo havia de fer, encara està per fer.

Per altra banda, jo tenia altra feina i, sobretot, altres preocupacions. Mentre la FAI em cercava pel cantó de can Feliu, la Gestapo em seguia les petjades a Berlín amb la clara intenció d'agafar-me i entregar-me a la policia franquista. No ho va fer perquè jo pertanyia aleshores, com a agregat de premsa, a l'ambaixada d'Espanya a Berlín i fruïa, legalment parlant, de la immunitat diplomàtica. Posat a triar entre les patrulles de la FAI i la policia del general Franco, vaig preferir sortir d'Alemanya pel forat del pany i anar-me a instal·lar a París.

29 Actualment, el carrer Major.

30 El conreu de l'avellana fou una de les línies d'especialització de l'agricultura comarcal al començament del segle XX. A l'Ametlla s'introduí com una alternativa a la vinya després de la fil·loxera. Segons explica Josep Badia, fou Pasqual Antoja qui, «convençut que arribaria el desastre [de la plaga de la fil·loxera] va plantar els primers avellaners de l'Ametlla [...]. De moment va tenir pocs seguidors. Però és significatiu que el primer que va seguir aquella iniciativa fou en Josep Maria Draper, el nou propietari del Mas Draper, que aleshores era l'alcalde de l'Ametlla. La introducció de l'avellaner va ser lenta i molt discutida. La rendibilitat d'aquell cultiu no va demostrar-se de manera immediata, però en el termini de pocs anys els camps d'avellaners s'estengueren per tot el terme. I ja ben entrat el segle actual el fruit de l'avellaner va esdevenir la base principal del sosteniment de la majoria de famílies, com anys abans ho havia estat el fruit de la vinya» (Josep Badia i Moret, *L'Ametlla del Vallès, 1835-1935...*, pàg. 78).

31 El periodista Josep Maria Planas i Martí (1908-1936), que era el director de *El Be Negre*, fou assassinat el 26 d'agost de 1936 per elements incontrolats. Poc abans d'esclatar la Guerra Civil havia publicat uns articles molt durs a *La Publicitat* contra la violència de la FAI. L'amistat que li professava E. Xammar queda ben testimoniada en diverses anècdotes que explica a les seves memòries: l'any 1937, amb ocasió d'una visita que li va fer a París Josep Bertran i Musitu, a qui Xammar va recriminar el seu servei d'espionatge per al bàndol franquista, «[...] vaig recordar-li —diu Xammar— que jo tampoc no tenia familiars morts [com a conseqüència de la repressió revolucionària], però que, en canvi, plorava la mort d'una persona que, tant la meua dona com jo, estimàvem com un fillat i que era ni més ni menys que Josep Maria Planas» (*Seixanta anys...*, pàg. 419).

32 Durant els anys trenta, Eugeni Xammar fou corresponçal de *La Prensa de Buenos Aires* i del diari *Ahora* de Madrid. Les picabaralles contínues amb el director de *La Veu de Catalunya* i el distanciament definitiu de Francesc Cambó li van barrar el pas a escriure en les publicacions directament o indirectament dirigides per la Lliga.

Entre el 27 d'agost de 1936, data de la meua arribada a París i el 6 d'agost de 1951, data del meu retorn a Catalunya, és a dir, durant quasi quinze anys d'exili involuntari, l'Ametlla del Vallès, el meu poble, jo no l'havia de veure sinó una vegada durant una visita llampec, que en el meu esperit era quasi una visita de comiat, feta pel desembre de 1937, quan la guerra civil feia de les seves i jo era agregat de premsa a l'ambaixada de la República espanyola a París, sense cap il·lusió quant al resultat final d'aquell conflicte entre esbojarrats de tota mena. El resultat va venir; la República espanyola va desaparèixer, jo em vaig quedar sense feina i damunt del meu cap, un dia, no recordo ben bé quin, del mes d'octubre de 1940, un jutge, no recordo ben bé qui, president d'un tribunal dit de responsabilitats, va fer caure una condemna de primeríssima categoria: "confiscación total de bienes, inhabilitación absoluta y perpétua y extrañamiento perpétuo del territorio nacional". No parlem de la "inhabilitación absoluta y perpétua", que encara dura per a mi i per a tots els ciutadans espanyols que no formen part o no son amics del govern.

Però com que Espanya, com tothom sap, és un país seriós, "la confiscación total de bienes" es va acabar un dia de 1947 gràcies a la providència (nom molt apropiat) d'un jutge de Barcelona amic del meu difunt amic Fèlix Millet, personatge conegut a l'Ametlla.³³ Del "extrañamiento perpétuo del territorio nacional", només diré que, des del mes d'agost de 1951, sense haver estat mai objecte de cap mida amnistiant personal o col·lectiva, jo entro a Espanya com els gossos a missa i en surto quan em ve de gust.

IX

De l'any 1953 ençà, quan vaig tornar d'un sojorn de dos anys seguits als Estats Units,³⁴ les meves freqüents i llargues estades a l'Ametlla del Vallès m'han fet testimoni d'una evolució transformatòria, al costat de la qual resta petita, per no dir insignificant la de trenta anys

Homenatge a la Vellesa, 1956. D'esquerra a dreta: l'alcalde de l'Ametlla, Joan Lluch, Montserrat Tusell de Millet, Fèlix Millet i un representant de la Caixa de Pensions.
(Fotografia: arxiu Josep Badia)

endarrere, entre els començaments de segle i l'any 1936. Ametlla, Ametlla, dolça Ametlla del Vallès, qui t'ha vist i qui et veu. Quan hom surt del bell nucli format per un parell de dotzenes de cases al voltant de can Anglada, de can Carbonell, de can Bacs i de can Garró, el coneixement topogràfic de l'antiga contrada, amb prou feines us serveix per orientar-vos entre els carrers i les cruïlles de la nova vila.

S'ha fet molt gran l'Ametlla i, en fer-se gran, ha deixat completament abandonat el grumoll de cases que els avantpassats havien aixecat al recés de l'església. El tancament de la botiga de queviures de can Xic és un esdeveniment simbòlic. L'Ametlla ja no és allà on era. És una mica a tot arreu i una mica enlloc. No té un centre com abans; en te varis i cap de ben definit.

Davant de la farmàcia Puig Guillot, a la confluència de la carretera de Barcelona i l'antic camí del Raval, hi han

33 Fèlix Millet i Maristany (1903-1967) fou president de la Federació de Joves Cristians de Catalunya i, perseguit durant la revolució de 1936, fou salvat per la Generalitat i s'establí a l'altra zona, a Sevilla. Acabada la guerra es dedicà a les assegurances i després a Madrid s'incorporà al món de les finances. Des de la seva posició econòmica, va ajudar a la represa de la cultura catalana: fou secretari general de la Comissió Abat Oliba, president de l'Orfeó Català i fundador i president d'Òmnium Cultural. La seva vinculació amb l'Ametlla començà l'any 1906, quan el seu pare, l'industrial cotoner Joan Millet i Pagès, comprà la casa pairal dels Xammar; ell la recomprà a la família del barceloní Joaquim Sindreu i Estruch, el qual l'havia adquirit l'any 1912 i que fou mort tràgicament el mateix dia que l'Ametlla era ocupada per les tropes franquistes. Fèlix Millet hi passava els estius i la majoria de caps de setmana i, com a mecenes, patrocinà els Aplecs Pasquals, que durant deu anys portaren els cors claverians a l'Ametlla, fou padri dels Homenatges a la Vellesa que es celebraren durant més de trenta anys i col·laborà en múltiples iniciatives de caràcter cultural o festiu de la localitat.

34 Xammar va treballar com a corrector per a les Nacions Unides a Nova York i després al Banc Internacional de Reconstrucció i Foment a Washington. Vegeu: *Seixanta anys...*, pàg. 514 i seg. La fascinació que sentia pels Estats Units el portà a projectar la publicació d'un llibre «barreja de judicis històrics i polítics i d'impressions personals», una mena d'homenatge literari que no va arribar a realitzar mai. Vegeu: *Cartes a Josep Pla*, pàg. 48-49.

aixecat un fanal amb circulació giratòria obligada, precepte indispensable vista la intensitat de la circulació: Una mica més lluny, passeig de la Torregassa avall, es troba la pastisseria de can Moncau, on faran bé d'aturar-se per poca gana que tinguin. El pa que fan és excel·lent i la coca encara és millor que el pa, per bé que una mica més cara. Dels tortells i dels braços de gitano, diré simplement que són els millors del món. Ni més ni menys.

Al costat de la farmàcia hi ha una botiga d'articles diversos, l'antic espartenyer, coneguda avui amb el nom de "El Corte Inglés". Al costat de can Mir, merceria i perfumeria, l'antic cafè fundat pel Sr. Bassa, el doctor Sebastià Bassa, metge, alcalde durant molts anys i animador que fou de totes les coses del poble.³⁵ I, més amunt encara, la sala de festes que és sala de ball per la Festa Major quan plou, que ha estat a estones sala de projeccions cinematogràfiques i que compta avui amb una elegantíssima discoteca amb poca llum, cosa que segons el parer de certes noies és un avantatge. Tots aquests edificis donen de cara al "parc", al capdavant del qual hi ha la Caixa d'Estalvis de la Diputació de Barcelona que es dedica també, amb èxit creixent, a operacions bancàries de tota mena.³⁶

Passeig de la Torregassa avall, s'arriba a la bifurcació de la ja esmentada abans Casa de la Punxa, i d'aquest punt a la carretera de Sant Feliu un carrer ample porta el nom de "Calle del primero de febrero". Què devia passar el dia "primero de febrero"? Ningú no ho sap i, si algú ho sap, prefereix dir que no se'n recorda.³⁷

De cases noves de trinca, tantes com vulguin. Han sortit de sota terra per tot arreu. Cases luxoses, cases de mig luxe, xalets i casetes de nyigui-nyogui. N'hi ha per a tots els gustos i per a totes les fortunes. Deixant a la dreta la "Calle del primero de febrero" que no respon a res, el passeig de la Torregassa ens portarà fins a un altre dels centres de la gran Ametlla del Vallès: la cruïlla del propi passeig amb la carretera de Sant Feliu, amb dues de les seves cantonades, la del nord-est i la del sud-est, ocupades per dos establiments de gran anomenada: el restaurant La Masia i el Bar Quico. El restaurant La Masia es bo i car. El bar Quico fa una cuina menys virolada però també bona i a preus més enraonats.

El Parc municipal, inaugurat l'any 1957 al centre del poble. (Fotografia: HMG)

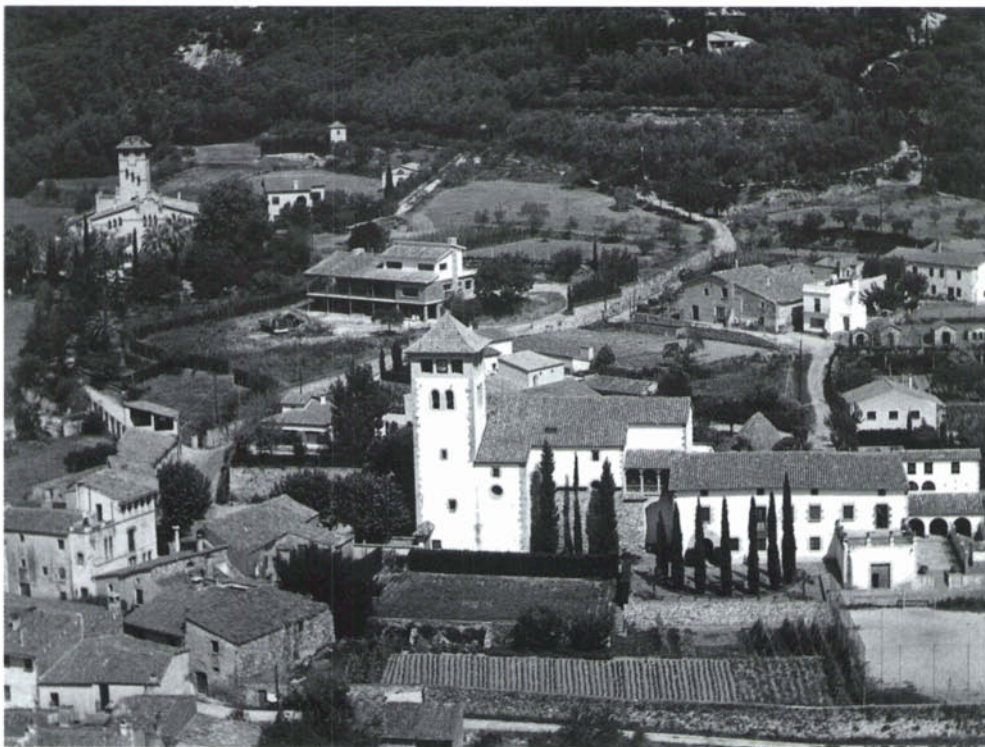
L'antiga masoveria de la família Sindreu abans de convertir-se en el restaurant La Masia. (Fotografia: Roisin, arxiu Josep Badia)

35 Vegeu la nota núm. 9.

36 El parc municipal es va construir en els anys cinquanta i la seva inauguració va tenir lloc l'any 1957. La inauguració de la Caixa d'Estalvis de la Diputació és posterior, de l'any 1970. Deu anys abans la Caixa de Pensions havia inaugurat la primera sucursal bancària que va tenir l'Ametlla.

37 El primer de febrer de 1939 les tropes franquistes van ocupar l'Ametlla, com molt bé sabia Eugeni Xammar, que ho aprofita per fer una broma. El carrer «Primero de Febrero» correspon a l'actual carrer Pompeu Fabra.

Vista de l'Ametlla l'any 1965. Al fons, a l'esquerra, can Xammar de Dalt. (Fotografia: arxiu Josep Badia)

A cent metres del bar Quico, una estàtua de Sant Jordi marca la confluència de la carretera que baixa del poble, amb la falsament anomenada autopista de l'Ametlla, gran carretera de tres corriols que puja de Barcelona per anar a trobar la carretera de Vic o que baixa de la carretera de Vic per anar a trobar la ciutat de Barcelona. Com vostès vulguin.

Per aquesta falsa autovia, tombant a l'esquerra, en direcció a la Garriga, s'arriba tot seguit a l'Hotel del Vallès, propietat si no tot un bon tros, del meu amic Maties Barres,³⁸ situat al peu de la carretera amb una esplèndida vista per l'altra banda, damunt el pla de Llerona i dels primers turons del Montseny. L'Hotel del Vallès, digne d'un gran centre d'estiueig, és un establiment espaiós i modern, molt confortable, dotat de tota mena d'instal·lacions: piscina, bar, taverna, frontó, parc infantil, sales de "convencions", una bona cuina i un menjador desgraciat per una pintura mural al fresc que, en teoria, vol representar una síntesi del Vallès i en realitat és una fastigosa i tenebrosa gatada.

De l'Hotel del Vallès tornarem enrera i sempre entremig de cases d'estiuejants, deixarem a la dreta el "gran

passeig" de l'ajuntament, artèria a mig edificar, i arribarem al tercer centre urbà de l'Ametlla: la cruïlla de la carretera de Sant Feliu i del camí que, baixant de l'ajuntament, travessa la carretera i porta a la moderníssima urbanització de can Camp, dotada de restaurant, piscina, pistes de tennis, jardí infantil, etc.

Ens descuidem d'alguna cosa? N'hi ha tantes, de coses noves a l'Ametlla del Vallès, que ens en descuidaríem alguna si no paréssim compte. D'urbanització digna de portar legalment aquest nom, només n'hi ha una: la de can Camp. Però d'urbanitzacions que en podríem dir clandestines, per bé que totes siguin visibles i exposades a la llum del dia, n'hi ha tantes com vulguin: Sant Nicolau, El Serrat, La Miranda, La Coma, en terres que havien estat de can Xammar quan jo era jove, Sant Genís. I cap a la banda de ponent, la més petita de totes, la urbanització de Pinar i Portús que no compta encara ni amb una dotzena de cases, cosa de la qual jo n'estic molt content, car antic propietari del barri de Pinar i Portús, sóc un home enemic del soroll.

Per tal d'arrodonir el conjunt, cal fer encara esment de dues institucions: les piscines de ca l'Arenys i el Club

38 Maties Barres (1905-1992), fill del mestre de l'escola de nois de l'Ametlla, va començar aprenent l'ofici de paleta, però aviat va saber aprofitar l'afluència d'estiuejants per convertir-se en un important empresari de la construcció. Després de la Guerra Civil, començà a invertir en la compra de terrenys: comprà la finca de ca l'Arenys i, en contra dels sectors moralistes representants del règim, hi va construir les piscines públiques (1961); entre altres iniciatives que millorarien l'atractiu per als forasters, cal citar la compra del restaurant La Masia (1953) i la construcció de l'Hotel del Vallès (1969). Fou president de la societat coral Lo Liri i de la centenària Germandat de Sant Sebastià. L'any 1932 va fer les obres de remodelació de can Feliu per a Eugeni Xammar i l'any 1972 li va fer un vitalici, que va permetre que Xammar tingués mensualment uns ingressos fins a la seva mort.

Les piscines de ca l'Arenys, construïdes l'any 1961 per Maties Barres, en contra dels sectors normalistes representants del règim.
(Fotografia: arxiu Josep Badia)

del Vallès.³⁹ Les piscines de ca l'Arenys són una altra de les moltes creacions degudes a la iniciativa particular del meu amic Maties Barres. Molt ben situades entre un alzinar i decorades amb una estàtua del meu amic Llauredó,⁴⁰ les piscines de ca l'Arenys són un indret públic obert a tothom que tingui diners per comprar un bitllet de bany o per beure una Coca-Cola. Molt diferent és el Club del Vallès, entitat exclusiva, com diuen els anglesos, és a dir reservada per als socis i els seus convidats. Les piscines de ca l'Arenys es poden freqüentar amb pocs diners. Qui es vulgui banyar a les piscines o jugar al tennis a les pistes del Club del Vallès en necessitarà molts més. Creat per un grup d'estiuejants sense problemes econòmics immediats, el Club del Vallès és un indret agradable, entre una pineda, on hi fa de bon estar. No cal dir que té un bon bar-restaurant. Els estiuejants, com els turistes, semblen ésser persones afamades.

X

Tres quarts de segle han estat necessaris per a què nasqués, creixés i es fes gran un centre d'estiueig. No disposem d'estadístiques fidedignes, ni crec que existeixin. Per a donar una idea gràfica del desenvolupament de l'Ametlla del Vallès com centre d'estiueig d'ençà que la meua mare el va fundar sense proposar-s'ho fins avui mateix, podríem servir-nos d'una corba a la base de la qual trobaríem sis o set forasters. El ritme fou ràpid:

cinc o sis anys més tard els sis o set forasters eren seixanta o setanta. Acabat el primer decenni del segle, eren un bon centenar i, deu anys més tard, de cent havien passat a tres o quatre-cents. Durant la primera mitat de la quarta dècada de la centúria, es calculava que els estiuejants de l'Ametlla eren més d'un miler. Era a l'època que un coneixedor de l'economia local va dir: els forasters donen avui més diners que l'avellana.

Després, les coses encara han anat més de pressa. Mil, dos mil, tres mil, quatre mil, cinc mil. No manca avui qui parla de sis mil. Tant se val. Són molts? Són massa? Ningú no ho sabria dir. El que és cert és que en el curs de tres quarts de segle, les relacions entre els estiuejants i la gent del poble i les relacions entre els mateixos estiuejants, han sofert una sèrie de successives modificacions i una alteració essencial de la seva estructura. Fixem-nos només en un detall: fa setanta anys que els forasters eren seixanta; tenien el costum, ja ho hem dit, de reunir-se cap al tard en grups de trenta o quaranta persones i anar a fer una passejada mentre es ponía el sol. Si avui la mitat només dels forasters de l'Ametlla es reunissin en un lloc públic, per anar-se'n en grup cap al prat de can Draper a beure un got d'aigua amb anissos, les autoritats tremolarien i ho denunciarien al Govern Civil com si es tractés d'una manifestació subversiva.

Eugeni Xammar,
l'Ametlla del Vallès, hivern de 1972

39 Les piscines de ca l'Arenys foren inaugurades l'estiu de 1961. El 25 d'agost de 1963 s'hi celebrà un Festival de la Cançó Catalana que congregà uns quatre mil assistents i que posà en entredit les autoritats locals per la falta de control envers els promotors i la seva significació política.

40 L'escultor Martí Llauredó (1903-1957) estiuejà a l'Ametlla a partir de l'any 1947. S'estatjava a la Fonda Riera, on també eren clients Carles Sindreu, Joan Alavedra i Aurora Bertrana. Eugeni Xammar hi dinava algun cap de setmana i, juntament amb els germans Badia, hi feien tots plegats unes grans tertúlies.